Autoriteti Kombëtar i Kualifikimeve
Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije
National Qualification Authority

Izveštaj o referenciranju NOK-a Kosova sa EKO-m u opštem obrazovanju, SOO-u i visokom obrazovanju

Priština
Septembar 2014

Izveštaj o referenciranju NOK-a Kosova sa EKO-m u opštem obrazovanju, SOO-u i visokom obrazovanju

Ovaj izveštaj utvrđuje referenciranje Nacionalnog okvira kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija i QF/EHEA, u skladu sa kriterijumima i procedurama koje su usvojile Savetodavna grupa za EKO i Bolonjska grupa za praćenje (Follow-Up Group).

Izveštaj je pripremio Nacionalni autoritet za kvalifikacije

Dostupan je na zvaničnoj internet stranici NAK-a: www.akk-ks.net

©Copyright: Nacionalni autoritet za kvalifikacije

Ova verzija dokumenta je dostupna besplatno.

Autori i urednici: Teuta Danuza, Anton Gojani, Ramë Likaj i Milot Hasangjekaj.

Lokalni konsultanti: Drilona Emrullahu, Ardiana Gashi, Artane Rizvanolli i Blerim Haliti.

Međunarodni konsultanti: John Hart i Michael Graham.

Korice i ilustracije: Faton Mikullovci

Podrška na konferenciji o Izveštaju o referenciranju: Trevor Clark

Ova publikacija je podržana od strane Britanskog saveta na Kosovu kroz projekat „Izrada Izveštaja o referenciranju Nacionalnog okvira kvalifikacija”

Autoriteti Kombëtar i Kualifikimeve
Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije
National Qualification Authority

BRITISH COUNCIL

Spisak skraćenica

AU	Administrativno uputstvo
ASOOO	Agencija za stručno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih
SSOO	Savet za stručno obrazovanje i osposobljavanje
ECVET	Evropski kreditni sistem za stručno obrazovanje i osposobljavanje
ENQA	Evropsko udruženje za obezbeđivanje kvaliteta
ECTS	Evropski sistem za prenos i akumulaciju bodova
ETF	Evropska fondacija za obuku
PKK	Privredna komora Kosova
KEK	Kosovska energetska korporacija
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
NARIC	Nacionalni centar za akademsko priznavanje i informisanje
NVO	Nevladine organizacije
NAKK	Nacionalni autoritet za kvalifikacije Kosova
NSK	Nacionalni savet za kvalitet
PTK	Pošta i telekomunikacije Kosova
AKA	Agencija Kosova za akreditaciju
OKK	Okvir kurikuluma Kosova
DSLN	Državni savet za licenciranje nastavnika

Sadržaj

Spisak skraćenica **3**

Uvod **9**

1. SISTEM OPŠTEG OBRAZOVANJA NA KOSOVU **11**

1.1 PREGLED 11
1.2 PRAVNI OKVIR 12
1.3 KVALIFIKACIJE OPŠTEG OBRAZOVANJA 13
1.4 PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA 13
1.5 PRIVATNE I PARTNERSKE USTANOVE OPŠTEG OBRAZOVANJA 13
1.6 Obezbeđivanje kvaliteta u opštem obrazovanju 14

2. SOO I SISTEM OSPOSOBLJAVANJA ODRASLIH **15**

2.1 PREGLED 15
2.2 Pravni okvir za SOO i sistem obrazovanja odraslih 15
2.3 Struktura sistema SOO-a 17
2.4 Kvalifikacije, sertifikacija i napredovanje 18
2.5 Pružaoci SOO-a 20
2.6 Obezbeđivanje kvaliteta u SOO-u i obrazovanju odraslih 20

3. Sistem visokog obrazovanja na Kosovu **21**

3.1 Pregled sistema visokog obrazovanja na Kosovu 21
3.2 Pravni okvir 22
3.3 Struktura programa visokog obrazovanja 23
3.4 Kvalifikacije, sertifikacija i napredovanje 23
3.5 Pružaoci visokog obrazovanja 24
3.6 Obezbeđivanje kvaliteta 25

4. Nacionalni okvir kvalifikacija Kosova (NOK) **26**

4.1 Razvoj NOK-a 26
4.2 Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK) 27
4.3 Nacionalni okvir kvalifikacija 28

5. Referenciranje NOK-a Kosova sa EKO-m **31**

5.1 Proces referenciranja: 31
5.2 Kriterijumi referenciranja 31

Kriterijum 1: Odgovornosti i/ili zakonska nadležnost svih relevantnih nacionalnih organa uključenih u proces referenciranja, uključujući Nacionalnu koordinacionu tačku, jasno su utvrđeni i objavljeni od strane nadležnih javnih organa. 31

Kriterijum 2: Postoji jasna i vidljiva veza između nivoa kvalifikacija u Nacionalnom okviru ili sistemu kvalifikacija i deskriptora nivoa Evropskog okvira kvalifikacija. 32

Kriterijum 3: Nacionalni okvir ili sistem kvalifikacija i njegove kvalifikacije zasnovani su na principu i cilju ishoda učenja i povezani su sa propisima o validaciji neformalnog i informalnog učenja, kao i sa kreditnim sistemima, tamo gde oni postoje 41

Sistem opšteg obrazovanja 42

Sistem SOO-a i obrazovanja odraslih 42

Primena standarda zanimanja 42

Kriterijum 4: Procedure za uključivanje kvalifikacija u Nacionalni okvir kvalifikacija ili za opisivanje položaja kvalifikacija u nacionalnom sistemu kvalifikacija su transparentne. 46

Kriterijum 5: Nacionalni sistem(i) obezbeđivanja kvaliteta obrazovanja i osposobljavanja odnosi(e) se na Nacionalni okvir ili sistem kvalifikacija i u skladu je sa relevantnim evropskim principima i smernicama. 48

Kriterijum 6: Proces referenciranja treba da uključi izraženu saglasnost relevantnih organa za obezbeđivanje kvaliteta 50

Kriterijum 7: Proces referenciranja treba da uključi međunarodne stručnjake 50

Kriterijum 8: Nadležni nacionalni organ ili organi treba da potvrde referenciranje nacionalnog okvira ili sistema sa EKO-m. Nadležni nacionalni organi, uključujući Nacionalnu koordinacionu tačku, treba da objave sveobuhvatan izveštaj koji utvrđuje referenciranje i prateće dokaze i koji posebno obrađuje svaki kriterijum. 51

Kriterijum 9: Zvanična platforma EKO-a treba da vodi javnu listu država članica koje su potvrdile da su završile proces referenciranja, uključujući linkove ka završenim izveštajima o referenciranju. 51

Kriterijum 10: Nakon procesa referenciranja, i u skladu sa rokovima utvrđenim u preporuci, svi novi sertifikati o kvalifikacijama, diplome i Europass dokumenti koje izdaju nadležni organi sadrže jasnu referencu, kroz nacionalne sisteme kvalifikacija, na odgovarajući nivo Evropskog okvira kvalifikacija. 52

Reference 53

Aneksi 54

Aneks 1: Angažovanje zainteresovanih strana u izradi izveštaja o referenciranju 54

Aneks 2: Model dodatka diplomi za visoko obrazovanje 58

Aneks 3: Uslovi za akreditaciju u visokom obrazovanju 61

Aneks 4: Lista akreditovanih institucija, odobrenih kvalifikacija, kao i potvrđenih/verifikovanih standarda zanimanja 64

Aneks 5: Model jednog standarda zanimanja 66

Uvod

Vlada Republike Kosovo ima za cilj da izgradi društvo zasnovano na znanju i da stvori sveobuhvatan obrazovni sistem koji pruža uslove za kvalitetno obrazovanje i osposobljavanje svih pojedinaca, uključujući i aktivno promovišući celoživotno učenje i vrednosti demokratskog društva.

U cilju modernizacije modela upravljanja obrazovanjem i osposobljavanjem, kao i u nastojanju da se obrazovni sistem prilagodi novim društvenim i ekonomskim trendovima, preduzet je niz inicijativa koje su povećale ulogu nacionalnih organa, socijalnih partnera i organizacija civilnog društva.

Razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK) jedno je od glavnih reformskih sredstava našeg obrazovnog sistema. On je uspostavljen 2011. godine i ima za cilj da poboljša pristup zaposlenju i daljem učenju tako što kvalifikacije čini relevantnim za zapošljavanje i učenje, kao i da zadovolji potrebe učenika, privrede i institucija obrazovanja i osposobljavanja. NOK takođe ima za cilj da stvori osnovu za saradnju i uzajamno priznavanje sa Evropskim okvirom kvalifikacija za celoživotno učenje (EQF).

Iako Kosovo zvanično nije deo EQF-a (Evropski okvir kvalifikacija), ovaj izveštaj i proces koji ga je proizveo govore o usklađivanju NOK-a sa EQF-om. Ovaj izveštaj podržava upoređivanje kvalifikacija Kosova sa kvalifikacijama država članica EU.

Ovaj izveštaj će ministar obrazovanja, g. Buja, dostaviti Evropskoj komisiji u Briselu. Zatražićemo da bude predstavljen na sastanku Savetodavne grupe za EQF.

Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK) je 2013. godine započeo proces referenciranja kako bi utvrdio veze između nivoa NOK-a i EQF-a, što je rezultiralo izradom izveštaja o referenciranju.

Ovaj izveštaj o referenciranju ima za cilj da prikaže veze između nivoa NOK-a i EQF-a, jasno opisujući postojeće nivoe kvalifikacija onako kako se primenjuju u sektorima obrazovnog sistema na Kosovu. Pored toga, izveštaj pruža informacije o 10 kriterijuma kvaliteta koji su utvrđeni za referenciranje NOK-a sa EQF-om. Proces referenciranja sproveden je u bliskim konsultacijama sa svim relevantnim grupama aktera u svakom sektoru obrazovanja na Kosovu, a izveštaj su pregledali međunarodni stručnjaci.

1. SISTEM OPŠTEG OBRAZOVANJA NA KOSOVU

1.1 PREGLED

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) odgovorno je za promovisanje nediskriminatornog obrazovnog sistema u kojem se poštuju prava svakog lica na obrazovanje i/ili osposobljavanje, stavljanjem na raspolaganje jednakih mogućnosti za učenje svima.

Opšte obrazovanje na Kosovu uglavnom traje dvanaest godina, od kojih je devet godina obavezno obrazovanje, a tri godine više srednje obrazovanje.

Obavezno obrazovanje počinje kada dete napuni šest godina, što je minimalni uzrast za obrazovanje, a završava se završetkom nižeg srednjeg obrazovanja sa četrnaest godina. Predškolsko obrazovanje počinje sa 5 godina i nije obavezno.

Opšte obrazovanje na Kosovu sastoji se od:

Predškolsko i pripremno obrazovanje: uzrast 0-6 godina –
(pripremno – 21.383 učenika; predškolsko – 5.389 učenika)

Osnovno obrazovanje (razredi 1-5): uzrast: 6-10 (288.378 učenika)

Niže srednje obrazovanje (razredi 6-9): uzrast: 11-14 (osnovno/niže srednje – 280.596 učenika)

Srednje obrazovanje (gimnazija, razredi 10-12): uzrast: 15-17 –
(102.213 učenika)

Okvir kurikuluma Kosova (OKK) uređuje predškolsko obrazovanje i obavezno opšte obrazovanje. On je osmišljen u šest ključnih stepena koji predstavljaju periode sa zajedničkim karakteristikama razvoja dece i kurikularnih zahteva. Ključni stepeni se završavaju u razredima 2, 5, 7, 9, 11 i 12. OKK obuhvata predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i zahteva od relevantnih institucija da u pružanju obrazovanja slede nekoliko osnovnih principa. To su: kvalitetno obrazovanje za sve, inkluzivnost, nastava usmerena na učenika, pristupi zasnovani na kompetencijama, fleksibilnost i mobilnost, transparentnost i odgovornost.

Kompenzaciono obrazovanje pruža se odraslima, koji stiču završne kvalifikacije po završetku ponuđenih programa. Ono obuhvata ubrzano učenje za one koji nisu završili osnovno ili srednje obrazovanje ili koji nemaju nikakvu kvalifikaciju u formalnom obrazovnom sistemu. Postoje i programi zasnovani na opštim znanjima i veštinama (uključujući pismenost, računanje, kao i lične i tehnološke veštine), čiji je cilj da pripreme pojedinca za ulazak na tržište rada ili za nastavak školovanja. Trenutno oni ne vode do kvalifikacija.

Obrazovanje učenika sa posebnim potrebama organizuje se u specijalnim školama, priključenim odeljenjima i u redovnim odeljenjima. Na Kosovu postoji sedam (7) škola specijalnog obrazovanja i najmanje 2 priključena odeljenja po opštini u redovnim školama. Slepi i slabovidi učenici imaju pravo na obuku u korišćenju Brajevog pisma i potrebnih tehničkih sredstava. Pored toga, kosovski znakovni jezik je zvanični jezik gluvih osoba, koji se gluvoj deci predaje u školama specijalnog obrazovanja.

Glavni jezik nastave je albanski, ali se obrazovanje pruža i na drugim jezicima. Zvanično priznati jezici su bosanski, turski i srpski, zbog manjinskih zajednica koje žive na Kosovu.

1.2 PRAVNI OKVIR

Pravni okvir za opšte obrazovanje sastoji se od zakona, administrativnih uputstava (AU) i nacionalnih strategija.

Zakoni

- Zakon br. 02/L-52/2006 o predškolskom vaspitanju
- Zakon br. 04/L-032-2011 o preduniverzitetskom obrazovanju
- Zakon br. 03/L-068-2008 o obrazovanju u opštinama Kosova
- Zakon br. 2004/37-2004 o inspekciji obrazovanja na Kosovu
- Zakon br. 03/L-018-2008 o završnom ispitu i državnom maturskom ispitu
- Zakon br. 04/L-143-2012 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo

Administrativna uputstva (AU)

- Administrativno uputstvo 15/2013 o finansiranju profesionalnog razvoja nastavnika
- Administrativno uputstvo 17/2013 o ispitima i ocenjivanju
- Administrativno uputstvo 18/2013 o korišćenju individualnog obrazovnog plana
- Administrativno uputstvo 23/2013 o resursnim centrima
- Administrativno uputstvo 27/2013 o vannastavnim aktivnostima
- Administrativno uputstvo 20/2013 o pilotiranju Okvira kurikuluma i Osnovnog kurikuluma
- Administrativno uputstvo 07/2012 o stručnoj proceni dece sa posebnim obrazovno-vaspitnim potrebama
- Administrativno uputstvo 11/2012 o kriterijumima za licenciranje obrazovnih institucija na nivou osnovnog, nižeg srednjeg, višeg srednjeg obrazovanja i stručnog osposobljavanja
- Administrativno uputstvo 12/2012 o kriterijumima za izbor asistenata i instruktora za inkluzivno obrazovanje i njihovim obavezama
- Administrativno uputstvo 19/2012 o osnivanju i jačanju timova za prevenciju i reagovanje na napuštanje i neupisivanje u obavezno obrazovanje
- Administrativno uputstvo 26/2012 o kvalifikacijama osoblja koje radi sa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.
- Administrativno uputstvo 06/2011 o licenciranju i registraciji privatnih predškolskih vaspitno-obrazovnih institucija
- Administrativno uputstvo 05/2010 o licenciranju nastavnika
- Administrativno uputstvo 04/2010 o kriterijumima i procedurama akreditacije programa profesionalnog razvoja nastavnika
- Administrativno uputstvo 06/2008 o pristupu dece predškolskim institucijama
- Administrativno uputstvo 18/2004 o licenciranju nastavnika i administratora u obrazovanju

Nacionalne strategije

- Strategija razvoja preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu 2007-2017
- Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2011-2016
- Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2007–2017

- Strateški plan za organizaciju inkluzivnog obrazovanja 2010 – 2015.
- Nacionalni strateški plan za sprečavanje napuštanja školovanja (2009-2014).
- Strategija obrazovanja odraslih (2005-2015)

1.3 KVALIFIKACIJE OPŠTEG OBRAZOVANJA

Iako trenutno ne postoje školske kvalifikacije na Nivou 1, ovaj nivo se može povezati sa priznavanjem nižih nivoa veština potrebnih za funkcionisanje na poslu ili u društvu. On može obuhvatiti sticanje osnovnih veština (npr. pismenosti i računanja) koje su ekvivalentne ishodima osnovnog obrazovanja.

Svedočanstva ili ispit polumature mogu biti standard kvalifikacije na nivou 3 NOK-a, dok diploma mature može biti standard kvalifikacije na nivou 4 NOK-a.

1.4 PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA

Licenciranje nastavnika, razvoj standarda za profesionalni razvoj, kao i ocenjivanje učinka u nadležnosti su MONT-a, koji postupa u skladu sa savetima i preporukama Državnog saveta za licenciranje nastavnika (DSLN).

Svi programi koji vode do nastavničke kvalifikacije moraju biti ekvivalentni jednom ciklusu programa visokog obrazovanja, sa 300 ECTS bodova, i moraju se sastojati kako od akademskih studija, tako i od stručnog osposobljavanja i prakse. Ministarstvo putem zakonodavstva, kako preporučuje DSLN, utvrđuje: kriterijume za kvalifikovanje nastavnika, uključujući i specifičan nivo kvalifikacije za pojedine faze preduniverzitetskog obrazovanja; procedure za dovođenje kvalifikacija postojećih nastavnika u sistemu na isti standard potreban za profesionalni razvoj nastavnika, do avgusta 2020. godine; zahteve za profesionalni razvoj nastavnika i učinak koji je povezan sa zahtevima licenciranja; standarde i procedure za akreditaciju programa za profesionalni razvoj nastavnika; i standarde za profesionalnu praksu nastavnika.

1.5 PRIVATNE I PARTNERSKE USTANOVE OPŠTEG OBRAZOVANJA

Svaka privatna obrazovna ustanova ili ustanova u javno-privatnom partnerstvu koja pruža opšte obrazovanje mora biti licencirana od strane MONT-a. Vladini standardi za licenciranje zasnivaju se na raznovrsnosti metoda nastave i učenja koje te ustanove primenjuju, izbegavanju rizika za decu i osoblje, kao i na odredbama u vezi sa:

- prikladnošću zgrada i opreme, koje moraju biti u skladu sa međunarodnim standardima zdravlja i bezbednosti, kao i dizajnom koji omogućava pristup osobama sa invaliditetom, uključujući učionice, kabinete, radionice, laboratorije, kao i terene ili sportske sale;
- obezbeđivanjem biblioteka i računarskih kabineta;
- brojem i kvalifikacijama osoblja;
- primenom OKK-a ili stranog programa, čiju upotrebu na Kosovu priznaje Ministarstvo

Privatna obrazovna ustanova može početi sa radom tek nakon što od Ministarstva dobije licencu za pružanje obrazovanja i/ili osposobljavanja, kao i poslovnu licencu od jedne od opština. Privatne ustanove obrazovanja i/ili osposobljavanja podležu inspekciji Ministarstva. Licenca daje pravo privatnoj školi ili javno-privatnom partnerstvu da nudi studijske programe na određenim stepenima opšteg obrazovanja.

1.6 OBEZBEĐIVANJE KVALITETA U OPŠTEM OBRAZOVANJU

MONT je odgovoran za obezbeđivanje kvaliteta u opštem obrazovanju. MONT odobrava programe i licence institucija koje doprinose Nacionalnom kurikulumu i standardima učenja.

Na osnovu OKK-a, ocenjivanje na nivou odeljenja obuhvata formativno ocenjivanje tokom cele školske godine, završno ocenjivanje (po završetku školske godine) i sumativno ocenjivanje (po završetku jednog od ključnih stepena kurikuluma). Formativno ocenjivanje se, pored drugih neformalnih metoda ocenjivanja tokom celog procesa nastave, sastoji od skale ocenjivanja koja koristi sistem ocena od 0 do 5. Završno ocenjivanje odvija se na kraju svake školske godine i odražava nivo učinka učenika tokom cele godine.

Kancelarija za standarde i ocenjivanje u MONT-u odgovorna je za pripremu, sprovođenje i ocenjivanje svih standardizovanih testova. Državna/nacionalna standardizovana ocenjivanja organizuju se po završetku 5, 9. i 12. razreda. Državna/nacionalna ocenjivanja usmerena su na merenje nivoa postignuća u ovladavanju ključnim kompetencijama. Državno ocenjivanje na kraju 5. razreda odnosi se na nivo postignuća u ovladavanju ključnim kompetencijama izraženim u Osnovnom kurikulumu kroz ishode učenja za ključni stepen kurikuluma. Standardizovano ocenjivanje na kraju 9. razreda odnosi se na nivo postignuća u ovladavanju ključnim kompetencijama izraženim u Osnovnom kurikulumu kroz ishode učenja za ključni stepen kurikuluma. Ovo ocenjivanje utvrđuje jasne kriterijume za potreban nivo postignuća kako bi se prešlo na sledeći obrazovni nivo, posebno u više srednje škole. Standardizovano ocenjivanje na kraju 12. razreda, putem državnog ispita mature, ima za cilj da izmeri nivo postignuća u ovladavanju ključnim kompetencijama izraženim kroz ishode učenja za ključni stepen kurikuluma.

Sistem za upravljanje informacijama u obrazovanju (SUIO) odgovoran je za prikupljanje, izradu i obradu statističkih podataka o obrazovanju.

Pored toga, opštine su odgovorne za obezbeđivanje kvaliteta kroz praćenje i izveštavanje o upravljanju i funkcionisanju obrazovanja u opštinama. One su takođe odgovorne za nadzor i inspekciju obrazovnog procesa u skladu sa uputstvom koje izdaje MONT.

Spoljno ocenjivanje i praćenje škola sprovodi Odeljenje prosvetne inspekcije. Proces inspekcije sprovodi se kako bi se obezbedila:

- usklađenost sa odgovarajućim dužnostima i funkcijama institucija u skladu sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju, Zakonom o prosvetnoj inspekciji na Kosovu i Administrativnim uputstvom 11/2005 o administrativnim procedurama za inspekciju obrazovnih institucija

- zadovoljavajuće funkcionisanje upravnog organa institucije, saveta roditelja i učenika, finansijskog poslovanja, tačnost evidencije o broju učenika po nivou i stepenu, tačnost pedagoške i školske dokumentacije, organizacija odeljenja i spoljni ispiti;

- broj, kvalifikacije i aranžmani za profesionalni razvoj osoblja;
- radno okruženje, uključujući usklađenost sa zdravstvenim i bezbednosnim standardima za učenike i osoblje, vođenje evidencije o disciplinskim merama i njihovim ishodima;
- usklađenost sa OKK-om, uključujući Osnovni kurikulum i školski kurikulum, ocenjivanje i interne procedure ispitivanja, kao i upotrebu odobrenih udžbenika, obrazovnih resursa za učenje i nastavnih materijala.

2. SOO I SISTEM OSPOSOBLJAVANJA ODRASLIH

2.1 PREGLED

Principi obrazovnog sistema promovišu inkluzivnost zasnovanu na filozofiji celoživotnog učenja i kvalitetnog obrazovanja za sve. Opšti ciljevi SOO-a obuhvataju: poboljšanje pristupa, kao i kvaliteta i relevantnosti SOO ponude za sve; poboljšanje koordinacije i relevantnosti za tržište rada; jačanje institucionalnih i upravljačkih kapaciteta sistema SOO-a i uspostavljanje zdrave finansijske osnove za njegov razvoj i dugoročnu održivost, povećanjem mogućnosti osposobljavanja za učenike koji rano napuštaju školovanje, učenike viših srednjih škola, one koji napuštaju školovanje, kao i za odrasle, kako bi se povećala zaposlenost, posebno žena; i povećanje izgleda za samozapošljavanje.

Zakon o SOO iz 2013. godine utvrdio je glavne oblasti delatnosti stručnog obrazovanja i osposobljavanja na sledeći način: razvoj kompetencija i osposobljavanje za zapošljavanje pojedinaca u skladu sa zanimanjima; i razvoj njihovih karijera u skladu sa tržištem rada; stvaranje opšte i stručne kulture u skladu sa principima celoživotnog učenja i ekonomskim, naučnim i tehnološkim razvojem; kao i priznavanje kompetencija pojedinaca na osnovu standarda zanimanja odgovarajućeg nivoa.

Širom zemlje postoji niz formalnih i neformalnih pružalaca SOO-a, od sektora višeg srednjeg obrazovanja do pružalaca SOO-a za odrasle, NVO, privatnih pružalaca i javnih institucija.

Većina (oko 60%) učenika višeg srednjeg obrazovanja upisana je u formalne SOO škole.

Procenjuje se da je do sada razvijeno 17 stručnih oblasti i 90 profila, 60 modularnih kvalifikacija i oko 30 standarda zanimanja. Do sada je samo mali broj razvijenih kvalifikacija validiran za uključivanje u Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK) i nisu svi standardi zanimanja verifikovani za nacionalnu upotrebu (ETF, 2012).

2.2 PRAVNI OKVIR ZA SOO I SISTEM OBRAZOVANJA ODRASLIH

Pravni okvir za SOO i obrazovanje i osposobljavanje odraslih sastoji se od sledećih zakona, administrativnih uputstava i nacionalnih strategija:

Zakoni

- Zakon br. 04/L-032-2011 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo
- Zakon br. 04/L-138-2013 o stručnom obrazovanju i osposobljavanju
- Zakon br. 04/L-143-2013 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo
- Zakon br. 03/L-060-2011 o nacionalnim kvalifikacijama
- Zakon br. 2004/37-2004 o prosvetnoj inspekciji na Kosovu
- Zakon br. 03/L-018-2008 o završnom ispitu i državnom ispitu mature
- Zakon br. 03/L-019-2008 o stručnom osposobljavanju, rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom
- Zakon br. 03/L-068-2008 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo

Administrativna uputstva

- Administrativno uputstvo br. 01/2009 o osnivanju Državnog saveta za licenciranje nastavnika

- Administrativno uputstvo br. 01/2011 o kriterijumima i procedurama za validaciju i odobravanje nacionalnih kvalifikacija i akreditaciju institucija koje nude kvalifikacije na Kosovu
- Administrativno uputstvo br. 02/2014 o broju učenika sa modulima i kvalifikacijama SOO-a, resursima, školskoj infrastrukturi i bezbednosti učenika
- Administrativno uputstvo br. 04/2014 o uslovima i kriterijumima za privrednu delatnost institucija SOO-a
- Administrativno uputstvo br. 05/2014 o Agenciji za stručno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih (ASOOO) na Kosovu
- Administrativno uputstvo br. 7/2014 o unapređenju, autonomiji i funkcionisanju institucija SOO-a
- Administrativno uputstvo br. 04/2013 o verifikaciji dokumenata svih obrazovnih nivoa

- Administrativno uputstvo br. 14/2013 o ocenjivanju učinka nastavnika
- Administrativno uputstvo br. 15/2013 o finansiranju profesionalnog razvoja nastavnika

- Administrativno uputstvo br. 16/2013 o sprovođenju profesionalnog razvoja nastavnika
- Administrativno uputstvo br. 17/2013 o ispitima i ocenjivanju
- Administrativno uputstvo br. 34/2013 o sastavu, funkcionisanju, zadacima i mandatu predstavljanja Upravnog odbora u institucijama stručnog obrazovanja i osposobljavanja (SOO)
- Administrativno uputstvo br. 35/2013 o organizaciji završnog stručnog ispita
- Administrativno uputstvo br. 30/2013 o pilotiranju Okvira kurikuluma – Osnovnog kurikuluma
- Administrativno uputstvo br. 32/2013 o organizaciji izbornog kurikuluma na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja
- Administrativno uputstvo br. 03/2012 o ekvivalenciji i priznavanju dokumenata preduniverzitetskog obrazovanja izdatih van Republike Kosovo
- Administrativno uputstvo br. 05/2012 o standardima profesionalne prakse direktora škola br. 04/2012 od 02.05.2012
- Administrativno uputstvo br. 07/2012 o stručnoj proceni dece sa posebnim obrazovno-vaspitnim potrebama
- Administrativno uputstvo br. 12/2011 o organizaciji obrazovanja i osposobljavanja odraslih br.: datum: 30.12.2011
- Administrativno uputstvo br. 15/2011 o preduniverzitetskoj školskoj dokumentaciji br.: 15/2011 datum: 30.12.2011
- Administrativno uputstvo br. 16/2011 o prelasku učenika više srednje škole sa jednog obrazovnog profila na drugi, iz jedne škole u drugu
- Administrativno uputstvo br. 4/2009 o primeni revidiranog i dopunjenog nastavnog plana i programa za opšte predmete stručnog obrazovanja za 10, 11. i 12. razred
- Administrativno uputstvo br. 9/2009 o kriterijumima za ispit mature
- Administrativno uputstvo br. 5/2007 o uslovima i kriterijumima za osnivanje, licenciranje i početak rada institucija stručnog obrazovanja i osposobljavanja
- Administrativno uputstvo br. 6/2007 o proširenju aktivnosti stručnih škola

- Administrativno uputstvo br. 07/2009 o organizaciji, funkcionisanju i delokrugu rada centra za stručno obrazovanje u Republici Kosovo (izmenjeno 2009. godine AU br. 18/2009)
- Administrativno uputstvo br. 03/2010 o procedurama podnošenja zahteva za priznavanje prava na stručne veštine, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom
- Administrativno uputstvo br. 09/2011 o procedurama za osnivanje i finansijsko upravljanje stručnim fondom za obrazovanje
- Administrativno uputstvo br. 31/2014 o priznavanju prethodnog učenja
- Administrativno uputstvo br. 28/2014 o kriterijumima i procedurama za verifikaciju standarda zanimanja
- Administrativno uputstvo br. 32/2014 o kriterijumima i procedurama za obezbeđivanje kvaliteta u institucijama stručnog obrazovanja i osposobljavanja – interni procesi

Nacionalne strategije

- Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2011-2016
- Strategija razvoja preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu 2007-2017
- Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2007–2017
- Strategija stručnog osposobljavanja 2012-2014
- Strateški razvojni plan 2012-2014
- Sektorska strategija MRSZ 2014-2020 (izrađena, a njeno usvajanje se uskoro očekuje)

2.3 STRUKTURA SISTEMA SOO-a

Sistem SOO-a sastoji se od formalnih i neformalnih pružalaca. Formalni pružaoci SOO-a mogu nuditi kvalifikacije i module na nivoima 3, 4 i 5 NOK-a, dok neformalni pružaoci SOO-a mogu nuditi kvalifikacije i module na nivoima 2, 3, 4 i 5 u skladu sa Zakonom br. 03/L-060 o nacionalnim kvalifikacijama. Trenutno postoje validirane i odobrene kvalifikacije za nivoe 2, 3 i 4 NOK-a, ali u okviru NOK-a još uvek ne postoje validirane i odobrene kvalifikacije za nivo 5.

Formalna ponuda SOO-a obuhvata:

- Više srednje stručno obrazovanje (10-12. razred stručnih škola).
- Postsekundarno stručno obrazovanje i osposobljavanje (pružanje obrazovanja na nivou koledža, za one koji su završili više srednje obrazovanje).

Neformalna ponuda SOO-a obuhvata:

- Stručno osposobljavanje (vezano za zapošljavanje i posao), koje se pruža u javnim i privatnim centrima za stručno osposobljavanje, kao i na radnom mestu;
- Kurseve kompenzacionog obrazovanja za odrasle koji nisu završili osnovno ili srednje obrazovanje, prema programima formalnog obrazovanja, koje uglavnom nude škole.
- Pružanje različitih vrsta učenja za odrasle u oblastima kao što su strani jezici, IKT, zanati, umetnost, muzika i kultura itd., koje nude privatni pružaoci, NVO itd.

Dijagram u nastavku prikazuje glavne oblasti obrazovanja i osposobljavanja, završne kvalifikacije u svakoj oblasti i puteve napredovanja između oblasti.

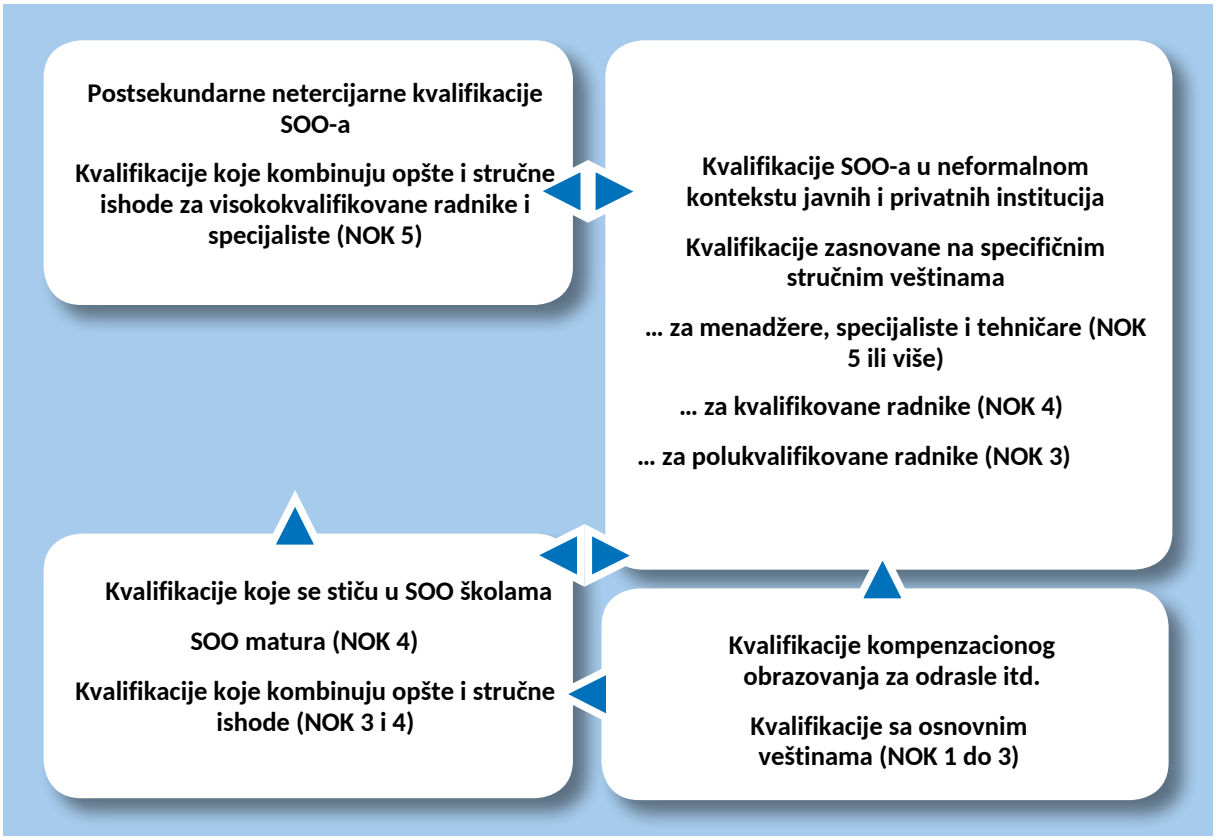

2.4 KVALIFIKACIJE, SERTIFIKACIJA I NAPREDOVANJE

U kosovskom sistemu kvalifikacija se definiše kao zvanično priznavanje postignuća, kojim se priznaje završetak obrazovanja ili zadovoljavajući učinak na testu ili ispitu, koje vodi do sertifikacije i pruža osnovu za napredovanje pojedinaca na poslu ili u daljem učenju.

Kvalifikacije su smeštene u NOK na osnovu deskriptora nivoa (koji su povezani sa deskriptorima EQF-a) i indikatora nivoa, koji opisuju vrstu formalnih i neformalnih pružalaca koji uglavnom vode do kvalifikacija u okviru NOK-a.

Završne kvalifikacije formalnog SOO-a su sledeće:

- Kvalifikacija na nivou 3 NOK-a stiče se u periodu od dve godine, što odgovara 10. i 11. razredu. Ocenjuje se internim ispitom i priprema učenike za napredovanje na sledeći stepen formalnog SOO-a ili za tržište rada. Sertifikacija na ovom nivou omogućava učenicima da se zaposle, ali ne i da nastave visoko obrazovanje.

- Kvalifikacije na nivou 4 NOK-a stiču se kada učenici završe 12. razred i dobiju sertifikat kao deo internog ocenjivanja. To učenicima daje pravo da polažu ispit mature, koji im omogućava napredovanje u visoko obrazovanje. Diplomci nisu obavezni da polažu ispit mature ako žele da uđu na tržište rada ili u postsekundarni SOO.

- Predložena kvalifikacija na nivou 5 NOK-a planirana je da se stiče za jednu ili dve godine. Ona će obuhvatiti postsekundarni stručni kurs koji će pojedince kvalifikovati kao više tehničare ili specijaliste, članove strukovnog udruženja ili mlađe menadžere. Učenici ovog nivoa ocenjuju se internim ispitom koji vodi do sticanja diplome. Međutim, trenutno se na Kosovu takve kvalifikacije ne nude.

Na osnovu Zakona o obrazovanju odraslih iz 2012. godine, obrazovanje i osposobljavanje odraslih obuhvata

celokupno javno i privatno obrazovanje i osposobljavanje koje se pruža odraslima i mladima starijim od 15 godina, koji ispunjavaju uslove da pohađaju obrazovne programe razvijene za njih. Na osnovu ovog zakona, obrazovanje i osposobljavanje odraslih sastavni je deo obrazovnog sistema na Kosovu.

Takođe, prema zakonu, formalno učenje za odrasle zasniva se na obrazovnim programima koje je izradio i odobrio MONT, a koje nude licencirani pružaoci stručnog obrazovanja i osposobljavanja. Takvo učenje je strukturisano i vodi do sertifikacije. Odrasli se prijavljuju kod pružalaca SOO-a da bi nastavili studije u određenoj oblasti. Sadržaj, ishodi učenja, ocenjivanja i dobijeni sertifikati isti su kao i za redovne učenike SOO-a, s jedinom razlikom u trajanju. Dok učenici SOO-a provode 3 godine sa po 36 nedelja godišnje, ove studije za odrasle traju 1,5 godinu – što znači 3 puta po 18 nedelja. Ove studije za odrasle su samofinansirajuće.

Neformalne kvalifikacije SOO-a za odrasle mogu koristiti nacionalne standarde, međunarodne standarde, standarde koje zahtevaju određeni poslodavci ili kombinaciju njih. Mogu ih nuditi akreditovane institucije SOO-a ili centri za osposobljavanje na radnom mestu. One mogu biti u rasponu od nivoa 2 do nivoa 7 NOK-a, kako sledi:

Nivo 2: Ove kvalifikacije obuhvataju opšta znanja, veštine i kompetencije neophodne za zapošljavanje ili za učešće u svakodnevnom životu. Ciljna grupa su odrasli koji su nezaposleni ili imaju osnovne veštine i/ili povremeni posao. Trenutno je na ovom nivou NOK-a uključeno nekoliko kvalifikacija koje su validirane i registrovane, a postoji i nekoliko pružalaca akreditovanih za nuđenje tih kvalifikacija.

Nivo 3: To su kratki kursevi koji vode do kvalifikacija za zaposlene ili polukvalifikovane radnike. Ne postoje posebna pravila o obimu ovih kvalifikacija. Trenutno na ovom nivou NOK-a postoji mnogo kvalifikacija koje su validirane i registrovane, kao i kvalifikovani pružaoci za nuđenje tih kvalifikacija.

Nivo 4: To su kratki neformalni kursevi zasnovani na veštinama koji vode do kvalifikacije osmišljene da pomognu zaposlenima da steknu nove veštine kako bi se prilagodili novim tehnologijama i metodama rada, preuzeli nove odgovornosti na istom nivou kao posao koji trenutno obavljaju ili napredovali na posao višeg nivoa. Učenici koji stiču ove kvalifikacije obično treba da poseduju šira znanja, veštine i kompetencije u zanimanju ili stručnoj oblasti na nivou 3 ili 4. Trenutno postoji nekoliko kvalifikacija na ovom nivou NOK-a koje su validirane i registrovane, a pružaoci su akreditovani za nuđenje tih kvalifikacija.

Nivo 5: Politika NOK-a je da neformalni kursevi/programi na ovom nivou vode do kvalifikacija za one koji su zaposleni i treba da steknu nova znanja, veštine i/ili šire kompetencije – na primer, korišćenje tehnologija ili metoda, ili da preuzmu nove odgovornosti na istom nivou kao posao koji trenutno obavljaju, ili da napreduju na posao višeg nivoa. Učenici koji stiču ove kvalifikacije obično treba da imaju kvalifikacije ili iskustvo u zanimanju ili stručnoj oblasti na nivou 4 ili 5; to mogu biti kvalifikacije ili iskustvo. Trenutno ne postoje kvalifikacije na ovom nivou NOK-a.

Nivo 6: Politika NOK-a je da se kursevi koji vode do kvalifikacija za specijaliste, stručnjake ili menadžere smeštaju na ovaj nivo ako odgovaraju deskriptorima nivoa. To će biti kratki, specijalizovani kursevi koji vode do kvalifikacije onih koji su zaposleni i treba da steknu nova znanja, veštine i/ili šire kompetencije. Ove kvalifikacije će verovatno priznavati primenu

znanja u oblikovanju i održivosti argumenata, u rešavanju problema i u donošenju sudova koji uzimaju u obzir društvena i etička pitanja. Učenici koji stiču ove kvalifikacije obično treba da imaju kvalifikacije ili iskustvo u zanimanju ili stručnoj oblasti najmanje na nivou 4 ili 5. Trenutno ne postoje kvalifikacije na ovom nivou NOK-a.

Nivo 7: Politika NOK-a je da kursevi koji vode do kvalifikacija odgovaraju deskriptorima nivoa 7, koji je namenjen višim menadžerima i stručnjacima. To će biti kratki, visokospecijalizovani kursevi koji vode do kvalifikacija zaposlenih pojedinaca koji snose određenu individualnu odgovornost i/ili odgovornost za druge, svrstanu na ovaj nivo. Ove kvalifikacije takođe priznaju sposobnost integrisanja znanja i donošenja sudova uzimajući u obzir društvena i etička pitanja, odgovornosti i/ili iskustvo upravljanja u promenljivim i složenim okruženjima. Trenutno na ovom nivou NOK-a ne postoje kvalifikacije.

2.5 PRUŽAOCI SOO-a

Širom zemlje postoji niz formalnih i neformalnih pružalaca SOO-a, od pružalaca u sektoru višeg srednjeg obrazovanja do pružalaca SOO-a za odrasle, NVO, privatnih pružalaca i javnih institucija.

- Javne i privatne stručne škole koje pružaju formalno obrazovanje i osposobljavanje
- Javni centri kompetencija, koji pružaju početni i napredni SOO za mlade i odrasle.
- Postsekundarni SOO (privatni koledži)
- Centri za obuku pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite, koji kontinuirano pružaju SOO nezaposlenim tražiocima posla
- Druge javne i privatne institucije SOO-a (uključujući radna mesta) koje pružaju neformalno obrazovanje i osposobljavanje

2.6 OBEZBEĐIVANJE KVALITETA U SOO-u I OBRAZOVANJU ODRASLIH

NAK upravlja NOK-om i ima veliku ulogu u širem pristupu kvalitetu i obezbeđivanju kvaliteta u nacionalnom sistemu SOO-a.

Druge važne komponente sistema kvaliteta obuhvataju:

- Spoljno ocenjivanje stručnih škola putem administrativnih i stručnih inspekcija Odeljenja inspekcije MONT-a;
- Obezbeđivanje kvaliteta Centara MRSZ-a za stručno osposobljavanje i mobilnih centara od strane Odeljenja za SOO u MRSZ-u;
- Interno ocenjivanje škola kroz najnoviju praksu samoocenjivanja;
- Spoljne testove i ispite, posebno maturu i standardizovane testove nakon 9. godine;
- Ulogu Kancelarije za standarde i ocenjivanje u MONT-u u obezbeđivanju kvaliteta;
- Ulogu opština prema Zakonu o SOO u „nadzoru i inspekciji obrazovnog procesa u skladu sa uputstvima koje utvrđuje MONT" i u drugim oblastima koje utiču na kvalitet ponude SOO-a;
- Uključivanje socijalnih partnera i zainteresovanih strana preko SSOO-a u

razvoj standarda zanimanja (SSOO preporučuje usvajanje programa i standarda zanimanja)

NAK je odgovoran da obezbedi postojanje procesa za obezbeđivanje kvaliteta, u cilju očuvanja kvaliteta kvalifikacija registrovanih u okviru i dodeljenih učenicima, kroz:

- Obezbeđivanje kvaliteta tokom pružanja, ocenjivanja i dodele važećih i odobrenih kvalifikacija u okviru;
- Obezbeđivanje kvaliteta od strane institucija akreditovanih za njihovu dodelu; i
- Verifikaciju standarda zanimanja

Neke kvalifikacije su već uključene u Okvir, a određeni broj pružalaca je akreditovan.

Pored toga, NAK podržava pružaoce SOO-a u pripremi izveštaja o samoocenjivanju i objavljuje niz smernica o temama kao što su sprovođenje samoocenjivanja, razvoj standarda zanimanja i razvoj kvalifikacija, a takođe će obezbediti da se NOK primenjuje kao podrška unapređenju kvaliteta u SOO-u. NAK je odgovoran za akreditaciju pružalaca SOO-a i obrazovanja odraslih, za validaciju kvalifikacija i verifikaciju standarda zanimanja.

Glavni kriterijumi koji su primenjeni za akreditaciju pružalaca SOO-a obuhvataju posedovanje: efikasnog pristupa sertifikaciji; odgovarajućih politika i praksi za ocenjivanje učenika sa posebnim potrebama; adekvatnih sistema za priznavanje kredita koje su stekli kandidati i omogućavanje njihovog prenosa; kapaciteta za ispunjavanje specifičnih zahteva kvalifikacije; i sistema dokumentacije i evidencije kojim se garantuje obezbeđivanje kvaliteta.

Zakonska obaveza SOO škola je organizovanje procesa samoocenjivanja i objavljivanje godišnjih izveštaja o samoocenjivanju, kao važan korak u unapređenju nacionalnih standarda kvaliteta u SOO-u. NAK daje komentare na ove izveštaje i takođe pruža preporuke za poboljšanja.

Na nivou škole postoje sledeći mehanizmi obezbeđivanja kvaliteta: stručne radne grupe; komisije za svaki nivo; Komisija nastavnika; sve škole imaju po jednog koordinatora za obezbeđivanje kvaliteta. Koordinatori za obezbeđivanje kvaliteta odgovorni su za obezbeđivanje kvaliteta u okviru centra, a takođe deluju kao vodeće osobe u pripremi i koordinaciji izrade izveštaja o samoocenjivanju, kao i u postupanju na osnovu preporuka koje NAK daje u izveštaju o samoocenjivanju.

Prema Administrativnom uputstvu za prosvetne inspektore, glavni zadaci prosvetnih inspektora, između ostalog, jesu inspekcija: uslova obrazovnog procesa (inventar, nastavna sredstva, prostorije itd.) utvrđenih u programu rada; realizacije godišnjeg programa rada institucije; funkcionisanja upravnih i stručnih organa i obrazovnih institucija; realizacije nastavnog programa i uslova za njegovu realizaciju; praćenja nastavnih časova; organizacije neformalnog obrazovanja. Međutim, u diskusijama na seminaru je naglašeno da je, zbog malog broja inspektora, ostvaren samo deo ovih ciljeva.

3. SISTEM VISOKOG OBRAZOVANJA NA KOSOVU

3.1 PREGLED SISTEMA VISOKOG OBRAZOVANJA NA KOSOVU

Prema Zakonu br. 04/L-037 o visokom obrazovanju, visoko obrazovanje na Kosovu mogu pružati javne ili privatne institucije. Nazivi institucija visokog obrazovanja uređeni su Zakonom o visokom obrazovanju i AU br. 01/2013 o nazivima institucija visokog obrazovanja. One obuhvataju: univerzitete, univerzitete primenjenih nauka, univerzitetske koledže, koledže, akademije, visoke škole

strukovnih studija i visoke tehničke škole. Univerziteti i univerzitetski koledži su [1] institucije koje pružaju obrazovanje i naučna istraživanja i nude studijske programe na sva tri ciklusa visokog obrazovanja (osnovne, master i doktorske studije). Ove dve vrste institucija razlikuju se po raznovrsnosti svojih studijskih programa: univerziteti nude programe u najmanje pet predmetnih oblasti Erasmusa, dok univerzitetski koledži nude programe u najmanje tri takve oblasti. Koledži se razlikuju od univerziteta i univerzitetskih koledža po tome što ne pružaju visoko obrazovanje na trećem nivou (doktorat), a istraživanja koja sprovode su primenjene prirode. Akademije i visoke škole strukovnih studija nude strukovne studije i mogu sprovoditi primenjena istraživanja, a razlika između njih je u tome što su prve usmerene na određeni predmet (npr. na specifične oblasti umetnosti, sporta, javnog reda, bezbednosti i druge stručne oblasti).

Sistem visokog obrazovanja na Kosovu obuhvata akademsko visoko obrazovanje i strukovno visoko obrazovanje, iako u važećem zakonodavstvu ne postoji jasna razlika između njih. I akademsko i strukovno visoko obrazovanje imaju nivo osnovnih (Bachelor) i master studija. U skladu sa Bolonjskim okvirom i Zakonom br. 04/L-037 o visokom obrazovanju, visoko obrazovanje je obično organizovano u tri glavna nivoa koji vode do kvalifikacija osnovnih, master i doktorskih studija, i to obuhvata svako drugo postsekundarno obrazovanje na nivoima 5-8 NOK-a, za koje se mogu dodeliti ECTS bodovi. Kvalifikacije visokog obrazovanja mogu izdavati institucije visokog obrazovanja koje je akreditovala Agencija Kosova za akreditaciju (AKA) i licencirao MONT za pružanje programa visokog obrazovanja.

3.2 PRAVNI OKVIR

Pravni okvir za visoko obrazovanje sastoji se od sledećih zakona, administrativnih uputstava i nacionalnih strategija:

Zakoni

- Zakon br. 04/L-037-2011 o visokom obrazovanju na Kosovu

Administrativna uputstva

- Administrativno uputstvo br. 14/2003 o licenciranju privatnih pružalaca visokog obrazovanja na Kosovu
- Administrativno uputstvo br. 11/2004 o osnivanju Agencije Kosova za akreditaciju
- Administrativno uputstvo br. 14/2008 o primeni ECTS-a u visokom obrazovanju na Kosovu
- Administrativno uputstvo br. 2/2009, AU br. 25/2012 i AU br. 02/2013 o akreditaciji institucija visokog obrazovanja
- Administrativno uputstvo br. 12/2009 o kriterijumima i procedurama za akreditaciju visokih strukovnih i tehničkih škola
- Administrativno uputstvo br. 02/2012 o utvrđivanju oblika i sadržaja diploma i dodataka diplomi pružalaca visokog obrazovanja.
- Administrativno uputstvo br. 23/2012 o zvanjima i diplomama pružalaca visokog obrazovanja.
- Administrativno uputstvo br. 01/2013 o nazivima institucija visokog obrazovanja.

Nacionalne strategije

- Strategija razvoja visokog obrazovanja na Kosovu (2005-2015)
- Strateški plan obrazovanja na Kosovu (2001-2016)

1) Univerziteti nude studije u najmanje pet akademskih oblasti, dok univerzitetski koledži nude studije u najmanje tri akademske oblasti.

3.3 STRUKTURA PROGRAMA VISOKOG OBRAZOVANJA

Kao što je gore naglašeno, institucije visokog obrazovanja na Kosovu organizuju studije prema trociklusnoj bolonjskoj strukturi i primenjuju sistem ECTS bodova u skladu sa Zakonom br. 04/L-037 o visokom obrazovanju Republike Kosovo i AU br. 14/2008 o primeni ECTS-a u visokom obrazovanju na Kosovu. Prema ovom zakonu, visoko obrazovanje je organizovano na sledeći način:

- Prvi ciklus: osnovne (Bachelor) studije
- Drugi ciklus: master studije.
- Treći ciklus: doktorske studije akademskog i samostalnog naučnoistraživačkog karaktera.

Iako procenat bodova stečenih kroz obavezne i izborne module u okviru studija nije strogo utvrđen, obavezni delovi obično čine 70 procenata ECTS bodova, a izborni 30 procenata.

Izrada rada je obavezna i za osnovne i za master studije. Broj ECTS bodova za završni rad na osnovnim studijama određuju institucije visokog obrazovanja, dok je broj ECTS bodova za master rad 30.

Doktorske studije obično se organizuju kroz kombinaciju ispita i doktorske disertacije, koja se javno predstavlja i brani. Ove studije traju najmanje tri godine i trenutno se nude samo u akademskom visokom obrazovanju.

Obrazovnim sistemom Kosova dominiraju institucije akademskog visokog obrazovanja i akademski studijski programi. Trenutno se akademski programi nude za nivoe 6-8 NOK-a, dok se strukovni programi nude za nivoe 6-7 NOK-a. NOK predviđa pružanje strukovnog visokog obrazovanja za nivoe 5-7 NOK-a. Međutim, ponuda nivoa 5 NOK-a nalazi se u relativno ranoj fazi razvoja. Iako su kratki programi bolonjskog trociklusnog sistema predviđeni na nivou 5 NOK-a, trenutno se takvi programi ne nude, a naziv za ove kvalifikacije još nije poznat.

Strukovno visoko obrazovanje mogu pružati javni i privatni pružaoci koje je akreditovala AKA. Mogu ga pružati institucije visokog obrazovanja koje pružaju akademsko visoko obrazovanje ili institucije posebno usmerene na strukovno obrazovanje, visoke strukovne škole ili visoke tehničke škole.

3.4 KVALIFIKACIJE, SERTIFIKACIJA I NAPREDOVANJE

Studenti upisani u formalni obrazovni sistem obično prate linearno napredovanje od jednog obrazovnog nivoa (ili kvalifikacije) do drugog. Završetak svake kvalifikacije na određenom nivou omogućava upis u programe koji vode do kvalifikacija na sledećem nivou.

Za upis u program visokog obrazovanja student mora posedovati kvalifikaciju višeg srednjeg nivoa obrazovanja, diplomu državne mature, i to važi za sve institucije visokog obrazovanja i za akademske i za strukovne programe. Zakon br. 03/L-018 o završnom ispitu i državnom ispitu mature obavezuje sve institucije visokog obrazovanja da priznaju rezultate koje su učenici postigli tokom srednjeg školovanja, kako u internim ocenjivanjima tako i na spoljnom standardizovanom ispitu državne mature. Ipak, javne institucije visokog obrazovanja, uz odobrenje MONT-a, mogu organizovati dodatne prijemne ispite, u skladu sa svojim upisnim zahtevima utvrđenim u statutima.[2]

NOK predviđa napredovanje iz studijskih programa koji vode od programa kvalifikacija nivoa 5 NOK-a do nivoa 6 NOK-a. Trenutno, međutim, ne postoji primarno ni

2) Diploma državne mature stiče se nakon ispita mature na kraju trogodišnje gimnazije ili četvorogodišnjeg stručnog obrazovanja. Učenici stručnih programa srednjeg obrazovanja mogu odlučiti da ne polažu ispit državne mature, ali moraju steći ovu kvalifikaciju ako žele da pohađaju neki program visokog obrazovanja.

sekundarno zakonodavstvo koje uređuje ovu vrstu napredovanja.

Na nivoima 6, 7 i 8 NOK-a završne kvalifikacije visokog obrazovanja određene su Bolonjskim okvirom i imaju opšte nazive: osnovne (Bachelor), master i doktorske studije. [3]

Prema AU br. 23/2012 o zvanjima i diplomama visokog obrazovanja, sledeći dokumenti visokog obrazovanja potvrđuju završetak studijskih programa visokog obrazovanja:

- Diplomu osnovnih studija (Bachelor) dodeljuje svaki akreditovani i licencirani pružalac visokog obrazovanja koji nudi studijske programe prvog ciklusa u trajanju od 3 do 4 godine i sa 180-240 ECTS bodova.
- Diplomu master studija dodeljuje svaki akreditovani i licencirani pružalac visokog obrazovanja koji nudi studijske programe drugog ciklusa u trajanju od 1 do 2 godine i sa 60-120 ECTS bodova, pod uslovom da ukupan zbir bodova za oba nivoa studija (osnovne i master) iznosi 300 ECTS bodova.
- Diplomu doktorskih studija izdaje svaki akreditovani i licencirani pružalac visokog obrazovanja koji nudi studijske programe trećeg ciklusa, akademske naučnoistraživačke prirode, koji traju najmanje 3 godine.

Navedene diplome trenutno su zajedničke za sve programe na ovim nivoima, i akademske i strukovne, dok se konkretan naziv diploma osnovnih, master i doktorskih studija utvrđuje u skladu sa sopstvenim pravilnikom institucija visokog obrazovanja o dodeli diploma i sertifikata.

Po uspešnom završetku studijskog programa, sve institucije visokog obrazovanja na Kosovu obavezne su, prema Zakonu br. 04/L-037 o visokom obrazovanju, da studentima izdaju diplomu i priloženi dodatak diplomi, čiji su oblik i sadržaj utvrđeni AU br. 02/2012 o obliku i sadržaju diploma i dodataka diplomi pružalaca visokog obrazovanja.

Pored informacija o studentu i završenom studijskom programu, diploma mora navesti broj stečenih ECTS bodova i nivo kvalifikacije u NOK-u. Administrativno uputstvo takođe utvrđuje model dodatka diplomi u skladu sa Konvencijom o priznavanju kvalifikacija u visokom obrazovanju u evropskom regionu (Lisabonska konvencija iz 1997). Primer dodatka diplomi dat je u Aneksu 2.

3.5 PRUŽAOCI VISOKOG OBRAZOVANJA

Sledeći pružaoci nude akademsko i strukovno visoko obrazovanje na Kosovu:

- Sedam (7) javnih univerziteta:
  - Univerzitet u Prištini „Hasan Priština”
  - Univerzitet u Prizrenu „Ukšin Hoti”
  - Univerzitet u Peći „Hadži Zeka”
  - Univerzitet u Gnjilanu „Kadri Zeka”
  - Univerzitet u Đakovici „Fehmi Agani”
  - Univerzitet u Mitrovici („Isa Boletini”) i
  - Univerzitet u Mitrovici (Sever)
- Dvadeset četiri (24) privatne institucije visokog obrazovanja, od kojih:
  - Dvadeset jedan (21) koledž
  - Dve (2) visoke strukovne škole
  - Jedna (1) akademija

3) Pravila za nazive kurseva kratkog bolonjskog ciklusa do danas nisu utvrđena.

Drugi i treći ciklus programa visokog obrazovanja nude i ogranci stranih univerziteta ili lokalne institucije na osnovu licence, franšize ili sporazuma o pružanju usluga sa stranim univerzitetima, čije je programe validirala Agencija Kosova za akreditaciju:

- Ekonomski fakultet – Univerzitet u Ljubljani (MBA)
- Programi Staffordshire University na koledžu Riinvest (BA i MBA)
- Poslovna škola EADA (MBA)

3.6 OBEZBEĐIVANJE KVALITETA

MONT je odgovoran za planiranje razvoja visokog obrazovanja na Kosovu. MONT je takođe odgovoran za licenciranje institucija visokog obrazovanja, dok je AKA institucija koja sprovodi[4] spoljno ocenjivanje kvaliteta. NAK je odgovoran za strateški razvoj i održavanje NOK-a, obuhvatajući sve vrste kvalifikacija, uključujući nivoe 6, 7 i 8. MONT je, preko Nacionalnog centra za akademsko priznavanje i informisanje (NARIC), osnovanog 2008. godine, odgovoran za razvoj politika i praksi za priznavanje kvalifikacija stečenih u inostranstvu i pružanje saveta i informacija u vezi sa akademskim priznavanjem diploma izdatih u drugim zemljama. Odluke o priznavanju kvalifikacija stečenih u inostranstvu donosi Nacionalni savet za priznavanje, koji se sastoji od sedam članova: jednog rukovodioca/predstavnika kancelarije NARIC i šest unutrašnjih stručnjaka (npr. MONT), kao i spoljnih stručnjaka sa relevantnim iskustvom u međunarodnom visokom obrazovanju i Bolonjskom procesu. MONT je 2008. godine osnovao i Državni savet za visoko obrazovanje, savet stručnjaka sa savetodavnom ulogom, koji daje savete o obrazovnim reformama u visokom obrazovanju.

Na osnovu Zakona o visokom obrazovanju, odgovornosti Agencije Kosova za akreditaciju obuhvataju: (a) savetovanje Ministarstva u vezi sa zahtevima institucija za licenciranje njihovih kurseva ili programa koji su deo kvalifikacije ili vode do sticanja kvalifikacija visokog obrazovanja; (b) inspekciju pružalaca visokog obrazovanja i savetovanje Ministarstva u vezi sa izdavanjem, izmenom ili oduzimanjem licenci; (c) sprovođenje periodičnih provera kvaliteta licenciranih pružalaca visokog obrazovanja i donošenje odluke o njihovoj akreditaciji ili reakreditaciji, uključujući pravo na dodelu zvanja i diploma; (d) sprovođenje periodičnih ocenjivanja kvaliteta programa koje nude akreditovani pružaoci visokog obrazovanja; (e) savetovanje Ministarstva u vezi sa rezultatima ocenjivanja kvaliteta i njegovim implikacijama na finansiranje javnih pružalaca visokog obrazovanja, na dodelu sredstava privatnim pružaocima visokog obrazovanja i na diskrecionu podršku studentima koji pohađaju studijske programe kod privatnih pružalaca visokog obrazovanja i (f) obavljanje, u ime Ministarstva, onih funkcija koje mogu biti delegirane u vezi sa priznavanjem akademskih i stručnih kvalifikacija. Prema ovom zakonu, AKA je obavezna da objavljuje zaključke, preporuke i savete.

AKA se sastoji od stručnog organa i administrativnog organa. Nacionalni savet za kvalitet (NSK) je upravni organ koji ima opštu odgovornost za funkcionisanje AKA-e. Među glavnim odgovornostima NSK-a su: (a) utvrđivanje ciljeva procesa ocenjivanja institucija visokog obrazovanja, (b) usvajanje procedura i kriterijuma spoljnog ocenjivanja koje izrađuje AKA, (c) formiranje stručnih grupa za ocenjivanje institucija visokog obrazovanja (IVO), (d) donošenje odluka o akreditaciji na osnovu izveštaja stručnih timova za ocenjivanje.

Funkcije administrativnog organa AKA-e su: (a) da utvrđuje standarde i procedure akreditacije, (b) da izdaje preporuke za IVO koje podnose zahtev za akreditaciju institucije ili programa i (c) da daje preporuke MONT-u za licenciranje IVO.[5]

AKA je takođe postala punopravni član Evropskog udruženja za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju ENQA.

4) Licenciranje privatnih institucija visokog obrazovanja uređeno je AU br. 14/2003 o licenciranju privatnih nosilaca visokog obrazovanja na Kosovu 5) Kriterijumi i procedure akreditacije objavljeni su na internet stranici AKA-e (www.akreditimi-ks.org). Svi kriterijumi akreditacije prikazani su u Aneksu 4.

4. NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA KOSOVA (NOK)

4.1 RAZVOJ NOK-a

Nacionalni okvir kvalifikacija Kosova uspostavio je NAK uz pomoć projekata EU-KOSVET III i V. Nakon terenskog testiranja, NOK je revidiran, a konačna verzija završena je 2011. godine. Okvir je usvojio Upravni odbor NAK-a.

NOK je razvijen uz angažovanje niza aktera, uključujući MONT, MRSZ, druga ministarstva sa direktnim interesom za kvalifikacije (posebno ministarstva zdravlja, trgovine i industrije, kulture, omladine i sporta), NAK, Privrednu komoru Kosova (PKK), sindikate, stručne škole, centre za osposobljavanje i različite neformalne pružaoce SOO-a.

Rad u ovom pravcu podržalo je nekoliko međunarodnih stručnjaka, od kojih su neki bili iz Velike Britanije, koji su doneli svoje stručno iskustvo kako u razvoju, tako i u primeni NOK-a.

Proces je prošao kroz sledeće faze:

- Godine 2004. na Kosovu je održan prvi seminar, na kojem su učestvovali predstavnici zemalja Zapadnog Balkana. Seminar je organizovala i podržala Evropska fondacija za obuku (ETF), a učesnici su obavešteni da je Evropska komisija u procesu izrade Evropskog okvira kvalifikacija (EKO). Na ovom seminaru vlasti Kosova i relevantni akteri izrazili su svoju posvećenost da postanu deo procesa u cilju razvoja NOK-a u skladu sa EKO-m.

- Godine 2005. radna grupa sa Kosova obavila je studijsku posetu Irskoj. Ova zemlja je izabrana s obzirom na činjenicu da ima veoma razvijen NOK. Radna grupa koja je obavila ovu posetu, nazvana Dablinska grupa, sastojala se od predstavnika MONT-a, MRSZ-a, PKK-a, Saveza nezavisnih sindikata Kosova, dva člana Odbora za obrazovanje Skupštine Kosova i jednog predstavnika civilnog društva.
- Imajući u vidu da je irski NOK imao pravnu osnovu, po povratku iz Irske Dablinska grupa je pokrenula diskusije o potrebi izrade zakona o NOK-u, koji bi takođe predvideo osnivanje NAK-a. Godine 2005. izrađen je prvi nacrt NOK-a.

- Godine 2006, tokom petodnevne radionice, velika radna grupa započela je izradu Zakona o NOK-u. Proces je trajao 2 godine, pri čemu je bilo angažovano oko 15 članova i stručnjaka. Godine 2008. zakon je upućen skupštini na usvajanje.
- U oktobru 2007. godine održana je radionica radi razmatranja predloga, i dogovoreno je da postoji potreba za formiranjem radne grupe (Task Force) u NAK-u, koja bi mogla delovati kao NAK „u senci", i Radne grupe za NOK, koja bi mogla da osmisli NOK. Ova tela su osnovana u aprilu 2008. godine i sastajala su se svakog meseca radi unapređenja ovog rada.
- Radnu grupu za NOK osnovao je MONT 2008. godine kako bi preuzela odgovornost za izradu NOK-a. Činili su je predstavnici MONT-a, MRSZ-a, SOO škola, univerziteta, neformalnih pružalaca osposobljavanja, centara za osposobljavanje u javnim institucijama i civilnog društva. Ova radna grupa radila je na: broju nivoa u NOK-u i njihovom značenju; sistemu stručnih sektora za upotrebu u NOK-u; procesu nivelisanja; i utvrđivanju kreditnog sistema.
- Istovremeno je u NAK-u formirana radna grupa (Task Force) radi razrade zadataka NAK-a. Ova radna grupa radila je na tome: kako odlučiti koje kvalifikacije treba uključiti u NOK; kako odlučiti kojim institucijama treba dozvoliti da ocenjuju učenike i izdaju sertifikate, kao i na tome kakvo obezbeđivanje kvaliteta treba primenjivati na procese ocenjivanja i sertifikacije.
- U decembru 2008. godine održana je radionica za diseminaciju, na kojoj su postignuća

Radne grupe NAK-a i Radne grupe za NOK predstavljena širokom krugu zainteresovanih strana. Nakon radionice, nacrti politika, procedura i kriterijuma NAK-a koje su izradile radna grupa NAK-a i Radna grupa za NOK su finalizovani, i izrađen je nacrt operativnog plana za NAK koji sadrži nacrt plana primene NOK-a.

- Nacrt Zakona o kvalifikacijama finalizovan je u julu 2008. godine, a Skupština Kosova ga je usvojila u novembru 2008. godine.
- Godine 2011. organizovana je nacionalna konferencija radi predstavljanja usvojenog NOK-a.

Jedna od uloga NOK-a je podrška uključivanju osoba sa posebnim potrebama kroz niz mera koje su objašnjene u dokumentu „Smernice o izmenama i prilagođavanjima potrebnim za razvoj pristupa programima stručnog obrazovanja i osposobljavanja i kvalifikacijama za učenike sa invaliditetom ili drugim posebnim potrebama" (NAK, 2011). Ovaj dokument takođe sadrži niz alata za izmene u nastavi, učenju i ocenjivanju kako bi se izašlo u susret učenicima sa invaliditetom ili drugim posebnim potrebama.

4.2 NACIONALNI AUTORITET ZA KVALIFIKACIJE (NAK)

NAK je osnovan 2008. godine na osnovu Zakona o nacionalnim kvalifikacijama. Prema zakonu, NAK je nezavisni javni organ osnovan uz podršku MONT-a, koji deluje u dogovoru sa Kancelarijom premijera i drugim relevantnim ministarstvima, kao i sa socijalnim partnerima. NAK ima Upravni odbor koji se sastoji od 13 članova, koji predstavljaju: MONT; MRSZ; Ministarstvo trgovine i industrije; Ministarstvo ekonomije i finansija; druga relevantna ministarstva; univerzitete; organizacije socijalnih partnera; obrazovne i NVO za osposobljavanje; privatne pružaoce obrazovanja i osposobljavanja; učenike sa posebnim potrebama. Pored toga, NAK po potrebi osniva savete i radne grupe radi savetovanja i obavljanja stručnih aktivnosti kao podrške vršenju svojih funkcija. Funkcije NAK-a obuhvataju razvoj politike i strategije za uspostavljanje i primenu Nacionalnog sistema kvalifikacija.

Zakon o nacionalnim kvalifikacijama pojašnjava da će se aspekti odgovornosti NAK-a deliti sa drugim institucijama.

Operativna odgovornost za NOK podeljena je između tri ovlašćena organa:

- NAK za kvalifikacije stručnog obrazovanja i osposobljavanja;
- Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) za kvalifikacije opšteg obrazovanja;
- Agencija Kosova za akreditaciju (AKA) za kvalifikacije visokog obrazovanja.

U NOK-u ova tri organa rade po zajedničkim principima, praksama i kriterijumima za glavne funkcije NOK-a: validaciju kvalifikacija; akreditaciju institucija za pružanje tih kvalifikacija; ocenjivanje i sertifikaciju obezbeđivanja kvaliteta. NAK, AKA i MONT imaju posebne odgovornosti za određene vrste kvalifikacija. Važan princip upravljanja NOK-om je da su ove odgovornosti određene vrstom kvalifikacije, a ne nivoom kvalifikacije. Operativne odgovornosti u vezi sa uređivanjem kvalifikacija u NOK-u podeljene su na one koje se bave obezbeđivanjem kvaliteta i one koje su više administrativne.

Upravljačka struktura NAK-a prikazana je u sledećem dijagramu:

Funkcije NAK-a u vezi sa NOK-om su: izrada NOK-a, utvrđivanjem nivoa okvira, vrsta i nivoa sertifikata i diploma koji će biti obuhvaćeni procesom, s ciljem olakšavanja napredovanja i prenosa kroz različite načine učenja i obezbeđivanja usklađenosti sa EKO-m; utvrđivanje kriterijuma i procesa za odobravanje kvalifikacija predloženih za uključivanje u NOK; odobravanje kvalifikacija koje će biti uključene na određene nivoe Okvira i njihovo ponovno odobravanje po potrebi.

NAK obavlja funkcije u vezi sa dodelom kvalifikacija. Ove funkcije obuhvataju: odobravanje (i, po potrebi, ponovno odobravanje) aranžmana za standarde, ocenjivanje i sertifikaciju za svaku kvalifikaciju u NOK-u; akreditaciju, uređivanje i praćenje institucija za ocenjivanje i institucija koje obavljaju druge funkcije u ime NAK-a, radi obezbeđivanja usklađenosti sa zahtevima za svaku odobrenu kvalifikaciju; spoljno obezbeđivanje kvaliteta ocenjivanja koja vode do dodele kvalifikacija u NOK-u; održavanje baze podataka i verifikovane dokumentovane evidencije o kvalifikacijama u NOK-u i o dodeljenim sertifikatima i diplomama; razmatranje žalbi kandidata u vezi sa spornim odlukama o ocenjivanju centara za ocenjivanje i organa koji obavljaju druge funkcije u ime NAK-a; periodične revizije ocenjivanja i međunarodna poređenja kvalifikacija; savetovanje institucija odgovornih za priznavanje stranih kvalifikacija, u akademske svrhe ili svrhe zapošljavanja, o pitanjima uporedivosti i/ili ekvivalencije.

4.3 NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA

Kako je utvrđeno Zakonom o kvalifikacijama, Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK) ima za cilj:

- poboljšanje pristupa zaposlenju i daljem učenju, obezbeđujući da kvalifikacije budu relevantne za zapošljavanje i učenje, kao i da zadovolje potrebe učenika, privrede i institucija obrazovanja i osposobljavanja;
- podršku poboljšanju kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i osposobljavanja, podsticanjem razvoja kvalifikacija koje su zasnovane na standardima znanja, veština i kompetencija uporedivim sa međunarodnim nivoom i podržane strogim obezbeđivanjem kvaliteta;

- obezbeđivanje veće transparentnosti u okviru nacionalnog sistema kvalifikacija, pojašnjenje prirode kvalifikacija i odnosa između kvalifikacija, kao i obezbeđivanje osnove za upoređivanje postignuća u svim delovima sistema obrazovanja i osposobljavanja;

- podršku napredovanju i većoj mobilnosti u celoživotnom učenju kroz programe obrazovanja i osposobljavanja;
- omogućavanje fleksibilnog i individualizovanog učenja, kao i zapošljavanja kroz povećan pristup ocenjivanju i sertifikaciji, kao i veće priznavanje i sertifikaciju učenja i postignuća;

- pružanje osnove za saradnju i uzajamno priznavanje kvalifikacija između NOK-a i EQF-a.

Kvalifikacije u NOK-u mogu nuditi samo akreditovane institucije. Učenje koje vodi do ovih kvalifikacija može se odvijati u formalnom, neformalnom i informalnom kontekstu i u različitim institucijama, kao što su: opšte i stručne škole, centri za stručno osposobljavanje, preduzeća, privatni pružaoci obrazovanja i osposobljavanja, postsekundarne stručne institucije i institucije visokog obrazovanja.

Svaka kvalifikacija u NOK-u vodi do sertifikata ili diplome.

Okvir se sastoji od osam nivoa, na koje se mogu smestiti kvalifikacije i moduli ili druge komponente kvalifikacija. Svaki nivo NOK-a definisan je izjavom o ishodima učenja, na osnovu pristupa koji je usvojio EKO. Deskriptori u Okviru definisani su tipičnim ishodima, kako sledi: **Znanje** – uključujući teorijsko i/ili praktično; **Veštine** – koje mogu biti kognitivne, kreativne ili praktične; i **Šire kompetencije** – u pogledu autonomije i odgovornosti.

Deskriptori nivoa NOK-a na Kosovu zasnovani su na deskriptorima nivoa EKO-a. Nivoi 1-8 u NOK-u odgovaraju nivoima 1-8 EKO-a.

Trenutno postoji 5 utvrđenih vrsta kvalifikacija priznatih u NOK-u:

A. Kvalifikacije visokog obrazovanja

B. Kvalifikacije opšteg obrazovanja

C. Kvalifikacije koje kombinuju opšte i stručno obrazovanje

D. Kvalifikacije zasnovane na veštinama, zasnovane na odobrenim nacionalnim standardima

E. Kvalifikacije zasnovane na veštinama koje nisu zasnovane na nacionalnim standardima.

NAK planira da razmotri i ažurira ove definicije u drugoj polovini 2014. godine.

Tabela: Nivoi NOK-a u vezi sa odabranim fazama celoživotnog učenja u kontekstu obrazovnih struktura i zakonodavstva

Nacionalni okvir kvalifikacija				
Nivo NOK-a	**Sadrži kvalifikacije povezane sa**			**Nivo** referentni nivo EKO-a
	Obrazovni programi	**Trenutno dostupne kvalifikacije (vrsta)**	**Potencijalne radne uloge/ stručni zahtevi**	
8	Visoko obrazovanje – 3. bolonjski ciklus (doktorat)	Doktorat (A)	Ulazak u, ili nastavak profesionalnog razvoja unutar nižih nivoa upravljanja ili stručnih pravaca visokog nivoa	8
7	Visoko obrazovanje – 2. bolonjski ciklus (master)	Master stepen (A)		7
6	Visoko obrazovanje – 1. bolonjski ciklus (Bachelor)	Stepen Bachelor (A)		6
5	Kratki bolonjski ciklus i/ili postsekundarni SOO	Naziv kvalifikacije još nije poznat (A), (C) Sertifikati neformalnih pružalaca (D ili E)	Specijalista/Trener/Menadžer	5
4	Priprema za napredovanje u visoko obrazovanje i/ili ulazak na tržište rada	Diploma mature za opšte ili stručne predmete (B), (C), Diploma stručnog obrazovanja (C)	Kvalifikovani radnik/nadzornik	4
3	Priprema za tržište rada (mladi i odrasli)	Sertifikat stručnog obrazovanja (C) Sertifikat neformalnih pružalaca SOO-a (D ili E)	Polukvalifikovani radnik	3
2	Napredovanje iz nižeg u više srednje obrazovanje (mladi), priprema za tržište rada (odrasli)	Nisu definisane postojeće kvalifikacije formalnog obrazovnog sistema Sertifikati neformalnih pružalaca (D ili E)	Nekvalifikovani radnik	2
1	Osnovno obrazovanje	Nisu definisane postojeće kvalifikacije formalnog obrazovnog sistema Sertifikati neformalnih pružalaca (E)	Minimalni nivo osnovnih veština, uključujući pismenost/računanje potrebne za ulazak na najniži nivo zaposlenja	1

Nivo 1 predviđa kvalifikacije stečene po završetku kompenzacionih kurseva osnovnog obrazovanja ili kratkih kurseva osposobljavanja koje nude pružaoci osposobljavanja. Međutim, trenutno se takve kvalifikacije ne nude. Ove kvalifikacije su ekvivalentne završetku osnovnog obrazovanja.

Nivo 2 obuhvata kvalifikacije stečene po završetku kratkih kurseva osposobljavanja koji obuhvataju veštine ili osnovne stručne/radne veštine niskog nivoa (pismenost, računanje ili IKT veštine), koje nude neformalni pružaoci osposobljavanja. Ove kvalifikacije su ekvivalentne završetku nižeg srednjeg obrazovanja.

Nivo 3 obuhvata kvalifikacije koje se trenutno stiču po završetku dve godine formalnog višeg srednjeg stručnog obrazovanja i sertifikate stečene po završetku kratkih kurseva osposobljavanja koje nude neformalni pružaoci SOO-a.

Nivo 4 obuhvata kvalifikaciju mature stečenu po završetku opšteg i višeg srednjeg stručnog obrazovanja, sertifikate stečene po završetku formalnog višeg srednjeg stručnog obrazovanja, kao i sertifikate stečene po završetku kratkih kurseva osposobljavanja koje nude neformalni pružaoci SOO-a.

Nivo 5 predviđa akademske i stručne kvalifikacije (formalne i neformalne) koje se nalaze između srednjeg i visokog obrazovanja. Međutim, trenutno se ne nude

takve kvalifikacije.

Nivo 6 obuhvata akademske i strukovne programe visokog obrazovanja čiji završetak vodi do kvalifikacije sa opštim nazivom Bachelor. Predviđene su i kvalifikacije stečene po završetku kurseva osposobljavanja koje nude neformalni pružaoci SOO-a, ali se one ne nude na ovom nivou.

Nivo 7 obuhvata akademske i strukovne programe visokog obrazovanja čiji završetak vodi do kvalifikacije sa opštim nazivom Master. Predviđene su i kvalifikacije stečene po završetku kurseva osposobljavanja koje nude neformalni pružaoci SOO-a, ali se one ne nude na ovom nivou.

Nivo 8 obuhvata akademske i strukovne programe visokog obrazovanja čiji završetak vodi do kvalifikacije sa opštim nazivom doktorat.

5. REFERENCIRANJE NOK-a KOSOVA SA EKO-m

5.1 PROCES REFERENCIRANJA:

Proces referenciranja NOK-a Kosova sa EKO-m usmeravao je nacionalne organe odgovorne za sistem kvalifikacija u utvrđivanju odnosa između NOK-a i nivoa EKO-a. Aneks 1 sadrži listu učesnika/institucija koje su bile uključene u proces referenciranja.

Evropski okvir kvalifikacija (EKO) deluje kao referentni okvir koji kvalifikacije čini razumljivijim i međusobno uporedivijim, u različitim sistemima obrazovanja i osposobljavanja u Evropi. Njegov cilj je poboljšanje mobilnosti građana između zemalja i sektora, kao i olakšavanje njihovog celoživotnog učenja.

NOK Kosova ima za cilj poboljšanje kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i osposobljavanja, pristupa zaposlenju i daljem učenju, obezbeđujući da kvalifikacije budu relevantne za zapošljavanje i učenje i da zadovoljavaju potrebe učenika, privrede i institucija obrazovanja i osposobljavanja.

Proces referenciranja usvojen za ovaj izveštaj zasniva se na **principu najboljeg uklapanja** i odnosi se na:

- najbolje opšte uklapanje sa nivoom EKO-a za nivo ili kvalifikaciju NOK-a;
- najbolje opšte uklapanje sa vrstom utvrđenih deskriptora nivoa (znanja, veština i profesionalnih odgovornosti).

EKO je dobrovoljna inicijativa koja se zasniva na uzajamnom poverenju između država članica. Savetodavna grupa za EKO predložila je **10 kriterijuma i procedura kvaliteta** za referenciranje NOK-a sa EKO-m. Ovi kriterijumi i procedure služe kao smernice za države članice koje žele da učestvuju u procesu primene EKO-a, a njihova upotreba pomaže da se proces primene sprovede na transparentan i koherentan način. Odgovor Kosova za svaki kriterijum:

5.2 KRITERIJUMI REFERENCIRANJA

Kriterijum 1: Odgovornosti i/ili zakonska nadležnost svih relevantnih nacionalnih organa uključenih u proces referenciranja, uključujući Nacionalnu koordinacionu tačku, jasno su utvrđeni i objavljeni od strane nadležnih javnih organa.

Kao što je objašnjeno u odeljku 3, prema Zakonu br. 03/L-060 o nacionalnim kvalifikacijama, NAK je organ odgovoran za razvoj i održavanje NOK-a. Prema ovom zakonu, jedan od glavnih ciljeva NOK-a je obezbeđivanje osnove za saradnju i uzajamno priznavanje između NOK-a i EKO-a. Kao takav,

NAK je Nacionalna koordinaciona tačka odgovorna za nadzor nad referenciranjem NOK-a sa EKO-m. U skladu sa tim, Upravni odbor NAK-a doneo je odluku o pokretanju procesa referenciranja NOK-a sa EKO-m.

Nakon ove odluke, NAK je osnovao tri radne grupe (za opšte obrazovanje, SOO i visoko obrazovanje), sastavljene od predstavnika zainteresovanih strana, koji su u ulozi stručnjaka i sektorskih savetnika NOK-a u procesu referenciranja. Zainteresovane strane uključene u radne grupe bile su: predstavnici NAK-a, MONT-a, AKA-e, javni i privatni pružaoci obrazovanja i osposobljavanja, socijalni partneri, NVO, donatori i donatorski projekti (vidi Aneks 1 za potpunu listu učesnika).

Prema Zakonu br. 03/L-060 o nacionalnim kvalifikacijama, glavna operativna odgovornost za NOK podeljena je između tri ovlašćena organa, prema vrsti kvalifikacije, i to: NAK je odgovoran za kvalifikacije stručnog obrazovanja i osposobljavanja; MONT za kvalifikacije opšteg obrazovanja; i AKA za kvalifikacije visokog obrazovanja.

U cilju obezbeđivanja koherentnosti opšteg okvira, celokupno zakonodavstvo o obrazovanju (Zakon o opštem obrazovanju, Zakon o SOO, Zakon o obrazovanju odraslih i Zakon o visokom obrazovanju) usklađeno je sa Zakonom o nacionalnim kvalifikacijama. Pored toga, predstavnici MONT-a i AKA-e su članovi Upravnog odbora NAK-a.

Stoga su, u cilju obezbeđivanja doprinosa i saveta za proces, kroz učešće u odgovarajućim radnim grupama, predstavnici ove tri institucije bili kontinuirano uključeni u razmatranje ovog izveštaja o referenciranju.

Kriterijum 2: Postoji jasna i vidljiva veza između nivoa kvalifikacija u Nacionalnom okviru ili sistemu kvalifikacija i deskriptora nivoa Evropskog okvira kvalifikacija.

EKO je zajednički evropski referentni okvir koji deluje kao sredstvo za prevođenje, kako bi kvalifikacije bile čitljivije i razumljivije u različitim zemljama i sistemima u Evropi. On ima dva glavna cilja: promovisanje mobilnosti građana između zemalja i olakšavanje njihovog celoživotnog učenja.

NOK je sredstvo čiji je cilj upravljanje sistemom kvalifikacija koji se nudi na Kosovu, zasnovano na nizu kriterijuma za utvrđene nivoe postignutog učenja. Kao što je objašnjeno u odeljku 3, NOK Kosova ima za cilj: obezbeđivanje da kvalifikacije koje nudi sistem obrazovanja i osposobljavanja budu relevantne za zapošljavanje i učenje; povećanje transparentnosti u pogledu prirode, odnosa i uporedivosti između različitih ponuđenih kvalifikacija; povećanje kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i osposobljavanja kroz promovisanje razvoja kvalifikacija koje su zasnovane na međunarodno uporedivim standardima znanja, veština i kompetencija i podržane strogim obezbeđivanjem kvaliteta.

Zapravo, NOK Kosova je od samog početka namenski osmišljen da pruži osnovu za saradnju sa EKO-m. Stoga je NOK Kosova razvijen u skladu sa:

- Principima i definicijama Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje
- Deskriptorima nivoa EKO-a
- Principima kvaliteta za SOO i visoko obrazovanje, priloženim uz EKO, kao i relevantnim kriterijumima EKO-a za referenciranje NOK-a sa EKO-m;
- Dablinskim deskriptorima za visoko obrazovanje;
- Okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja (FQEHEA);
- Evropskim sistemom prenosa i akumulacije bodova (ECTS) i Evropskim kreditnim sistemom za stručno obrazovanje i osposobljavanje;

- „Standardima i smernicama za obezbeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja", koje je razvila Evropska mreža za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA);
- Evropskim referentnim okvirom za obezbeđivanje kvaliteta u SOO-u (EQARF);
- Paketom dokumenata EUROPASS za transparentnost diploma, sertifikata i kompetencija.

U skladu sa tim, uspostavljene su sličnosti između NOK-a i EKO-a u pogledu:

– Strukture okvira, budući da su oba zasnovana na strukturi od 8 nivoa, pri čemu je nivo 1 najniži, a nivo 8 najviši nivo, i obuhvataju sve nivoe i vrste kvalifikacija stečenih u opštem, stručnom i akademskom obrazovanju i osposobljavanju, obrazovanju odraslih, inicijalnom i kontinuiranom,

– osnovnih koncepata, budući da su oba zasnovana na ishodima učenja opisanim u smislu znanja (praktičnog i teorijskog), veština (praktičnih i kognitivnih) i kompetencija (oblast autonomije i lične odgovornosti).

Ove sličnosti, u pogledu kriterijuma osmišljavanja i razumevanja osnovnih ishoda učenja na kojima se oba okvira zasnivaju, omogućavaju smisleno poređenje između njih. Stoga je sprovedena jezička analiza kojom se upoređuju pojedinačni deskriptori nivoa oba okvira, a koja je detaljno prikazana u nastavku.

Postoji bliska podudarnost između jezika i osnovnih koncepata koji se koriste za utvrđivanje deskriptora. Uopšteno, korišćena terminologija, tj. objašnjenja složenosti znanja, veština i kompetencija, slična je za svaki nivo, iako deskriptori NOK-a obično su detaljniji i koriste više izjava za opisivanje ishoda učenja. Na primer, deskriptori nivoa 3 NOK-a su sledeći:

Znanje – praktično i teorijsko:

Oni treba da poseduju radno znanje o glavnim aspektima obrazovnog predmeta, zanimanja ili stručne oblasti i biće u stanju da koriste to znanje za postizanje ishoda strukturisanog učenja ili učenja na radnom mestu. To će obuhvatiti činjenice, principe, procese i ideje koji su im potrebni za realizaciju strukturisanog učenja ili za uspešan rad u toj oblasti, zanimanju ili stručnoj oblasti.

Veštine – praktične i kognitivne:

Biće u stanju da primene niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za obavljanje zadataka i rešavanje problema u obrazovnoj oblasti, zanimanju ili stručnoj oblasti. To će se postići korišćenjem informacija (poput onih navedenih kod znanja na ovom nivou), izborom odgovarajućih metoda i njihovom primenom uz korišćenje odgovarajućih alata i materijala. Rad još neće biti na nivou koji se zahteva od kvalifikovanog radnika ili za upis na studije visokog obrazovanja.

Lična odgovornost:

Biće u stanju da preuzmu odgovornost za realizaciju ovih zadataka, rešavanje problema i postizanje ishoda za ovaj nivo. Zadatke će obavljati bez nadzora. Biće u stanju da rešavaju rutinske zadatke u ovoj obrazovnoj oblasti, zanimanju ili stručnoj oblasti i moći će da menjaju pristup zadatku kada se to zahteva.

Ishodi učenja za nivo 3 EKO-a opisani su kroz znanja, veštine i

kompetencije, na sledeći način:

Znanje: poznavanje činjenica, principa, procesa i opštih koncepata u oblasti rada ili studija

Veštine: niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za izvršavanje zadataka i rešavanje problema izborom i primenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija.

Kompetencije: preuzimanje odgovornosti za izvršavanje zadataka u radu ili studiranju/ prilagođavanje sopstvenog ponašanja okolnostima pri rešavanju problema.

Za svaki nivo izvršeno je poređenje, koje je prikazano u Tabeli 3, sa sledećim ključem:

– sličnosti u ishodima učenja na svim nivoima okvira osenčene su i povezane strelicama

– uočene razlike objašnjene su u fusnoti i sažete u nastavku.

Kada je reč o deskriptorima nivoa 1 do 8, nisu uočene suštinske razlike između izjava o ishodima učenja EKO-a i NOK-a.

Ishodi učenja NOK-a razrađeni su šire od ishoda EKO-a, ali pokazuju isto značenje i važnost. Male razlike čini se da postoje u deskriptorima nivoa 4, 5, 7 i 8. Na nivou 4, u deskriptoru znanja, EKO navodi „činjenično i teorijsko znanje", dok NOK navodi „dobro znanje". Na nivou 5, u deskriptoru veština, EKO navodi „apstraktne probleme", dok NOK navodi „praktične probleme". Na nivou 7, u deskriptoru veština, izrada master rada predstavljena je kao ishod učenja u NOK-u, ali ne i u EKO-u. Na nivou 8, izrada doktorske disertacije predstavljena je kao ishod učenja u NOK-u, ali ne i u EKO-u.

Stoga se, na osnovu uporedne analize indikatora i deskriptora nivoa u NOK-u i EKO-u, može reći da deskriptori NOK-a odgovaraju deskriptorima EKO-a.

TABELA 3

	Deskriptori EKO-a	Deskriptori NOK-a	Nivo EKO/NOK
Z	Osnovno opšte znanje	Treba da budu u stanju da steknu i koriste znanja neophodna za učenje, obavljanje jednostavnih poslova ili učešće u svakodnevnom životu. Ovo znanje je opšte – tj. nije specifično za neku oblast učenja, zanimanje ili stručnu oblast.	1
V	Osnovne veštine potrebne za obavljanje jednostavnih zadataka	Biće u stanju da obavljaju jednostavne zadatke koristeći osnovne veštine – npr. svakodnevne zadatke koji zahtevaju veštine čitanja, pisanja, korišćenja brojeva, obavljanja osnovnih procesa na računaru, rada u okviru nadgledane strukture ili rada sa drugim ljudima.	
K	Rad ili studiranje pod neposrednim nadzorom u strukturisanom kontekstu	Biće u stanju da obavljaju rad ili strukturisano učenje koje organizuju i kontrolišu drugi ljudi. Zadatke će obavljati pod neposrednim ili čestim nadzorom i neće snositi punu odgovornost za odlučivanje o tome šta treba uraditi, kako, kada ili gde, niti za kvalitet rezultata tog zadatka.	
Z	Osnovno činjenično znanje u oblasti rada ili studija	Biće u stanju da uče i koriste osnovno znanje o obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti. Znanje će uglavnom biti činjenično – npr. informacije o uobičajenom sadržaju, terminologiji, procesima, alatima ili materijalima obrazovnog predmeta, zanimanja ili stručne oblasti.	2
V	Osnovne kognitivne i praktične veštine potrebne za korišćenje relevantnih informacija radi obavljanja zadataka i rešavanja rutinskih problema korišćenjem jednostavnih pravila i alata	Biće u stanju da kombinuju osnovne praktične veštine i osnovne veštine mišljenja, korišćenjem informacija navedenih u okviru znanja na ovom nivou. Veštine će obuhvatiti rasuđivanje, računanje i planiranje za obavljanje zadataka, kao i rešavanje problema koji su uobičajeni za predmet, zanimanje ili stručnu oblast. To će se obavljati prateći rutinske prakse zasnovane na jasnim pravilima, uz korišćenje jednostavnih alata i materijala.	
K	Rad ili studiranje pod nadzorom, uz izvesnu autonomiju	Biće u stanju da obavljaju zadatke pod opštim ili potpunim nadzorom. Ove zadatke uglavnom će organizovati i kontrolisati drugi, ali će pojedinci snositi odgovornost za neke aspekte zadataka (kao što je odlučivanje o tome šta treba uraditi, kako i kada ili gde), kao i za kvalitet nekih rezultata.	

	Deskriptori nivoa EKO-a	Deskriptori nivoa NOK-a na Kosovu	Nivo EKO/NOK
Z	Poznavanje činjenica, principa, procesa i opštih koncepata u oblasti rada ili studija	Treba da poseduju radno znanje o glavnim aspektima obrazovnog predmeta, zanimanja ili stručne oblasti i biće u stanju da koriste to znanje za postizanje ishoda strukturisanog učenja ili učenja na radnom mestu. To će obuhvatiti činjenice, principe, procese i ideje koji su im potrebni za realizaciju strukturisanog učenja ili za uspešan rad u tom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti.	3
V	Niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za izvršavanje zadataka i rešavanje problema izborom i primenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija	Biće u stanju da primene niz praktičnih veština i veština mišljenja za obavljanje zadataka i rešavanje problema u obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti. To će se postići korišćenjem informacija (poput onih navedenih kod znanja na ovom nivou) za izbor odgovarajućih metoda i njihovu primenu uz odgovarajuće materijale i alate. Rad još neće biti na nivou koji se zahteva od kvalifikovanog radnika ili za upis na studije visokog obrazovanja.	
K	Preuzimanje odgovornosti za izvršavanje zadataka u radu ili studiranju Prilagođavanje sopstvenog ponašanja okolnostima pri rešavanju problema	Biće u stanju da preuzmu odgovornost za realizaciju zadataka, rešavanje problema i postizanje ishoda za ovaj nivo. Zadatke će obavljati bez nadzora. Biće u stanju da rešavaju probleme koji su rutinski u obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti i da menjaju pristup zadatku kada se to zahteva.	
Z	Činjenično i teorijsko znanje u širokim kontekstima u okviru oblasti rada ili studija	Imaće dobro znanje u i o obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti. Biće u stanju da koriste ovo znanje za sprovođenje strukturisanog učenja ili rada u toj oblasti, zanimanju ili stručnoj oblasti.	4
V	Niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za iznalaženje rešenja za specifične probleme u oblasti rada ili studija	Biće u stanju da primene niz praktičnih veština i veština mišljenja za obavljanje zadataka i rešavanje problema. Veštine, zadaci i problemi biće specifični za obrazovni predmet, zanimanje ili stručnu oblast. Preuzimaće zadatke na nivou kvalifikovanog radnika ili strukturisanog učenja na nivou potrebnom za upis na studije visokog obrazovanja.	
K	Ostvarivanje samoupravljanja u okviru smernica radnog ili studijskog konteksta, koji su obično predvidivi, ali podložni promenama. Nadgledanje rutinskog rada drugih, uz preuzimanje odgovornosti za ocenjivanje i poboljšanje radnih ili studijskih aktivnosti.	Biće u stanju da menjaju svoj planirani pristup tokom obavljanja svojih aktivnosti. Oni će raditi samostalno i preuzimaće punu odgovornost za planiranje i završetak poslova ili strukturisanog učenja i za kvalitet rezultata. Oni će ocenjivati sopstveni učinak i nastojati da ga poboljšaju. Mogu nadgledati druge koji su zaduženi za rutinske aktivnosti, ocenjivati njihov učinak i preduzimati korake za poboljšanja na osnovu te procene.	

Z	**Sveobuhvatno, specijalizovano, činjenično i teorijsko znanje u okviru oblasti rada** ili studija i **svest o granicama tog znanja.**	Treba da poseduju široko i specijalizovano činjenično i teorijsko znanje u i o obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti. Biće u stanju da koriste svoje znanje za postizanje ishoda koji proističu iz strukturisanog učenja ili rada. To može obuhvatiti: • korišćenje **širokog i specijalizovanog činjeničnog i teorijskog znanja** u okviru oblasti rada ili studija, pokazujući **svest o granicama tog znanja;** • primenu širokog znanja o delokrugu, definisanju karakteristika i glavnih oblasti predmeta, stručne oblasti i detaljnog znanja u nekim oblastima; • razumevanje i korišćenje ograničenog niza osnovnih teorija, principa i koncepata; • korišćenje znanja i razumevanje nekih od najvažnijih aktuelnih pitanja u specijalizacijama i, na osnovu istaknutog znanja, razumevanje istraživanja ili ekvivalentnih procesa u kontekstu rada ili studija.	
V	Sveobuhvatan niz **kognitivnih i praktičnih veština** potrebnih za iznalaženje kreativnih rešenja za **apstraktne** probleme.	Biće u stanju da koriste skup specijalizovanih veština potrebnih za planiranje, sprovođenje, preispitivanje i ocenjivanje rezultata u obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti. Biće u stanju da primenjuju sveobuhvatne kognitivne i praktične veštine, prakse i tehnike za razvijanje **kreativnih rešenja praktičnih problema** i izvršavanje zadataka. To može obuhvatiti: • primenu istraživačkih i analitičkih veština za rešavanje konkretnih i **apstraktnih** problema i pitanja koja zahtevaju zrelost i rasuđivanje; • sprovođenje istraživanja, analize i tumačenja, koje zahteva primenu teorija, principa i metoda relevantnih za oblast rada ili studija; • korišćenje niza komunikacionih, matematičkih i digitalnih veština povezanih sa oblašću rada ili studija, od kojih su neke napredne ili specijalizovane.	
K	Ostvarivanje **upravljanja i nadzora** u kontekstima radnih ili studijskih aktivnosti u kojima dolazi do **nepredvidivih promena** **Preispitivanje i razvoj sopstvenog učinka i učinka drugih**	Biće u stanju da obavljaju samostalan rad ili strukturisano učenje svih vrsta navedenih za ovaj nivo, uključujući prilagođavanja kako bi odgovorili na **zahteve promena i okolnosti, ili kako bi se nosili sa nepredviđenim faktorima ili razvojem događaja**. To može obuhvatiti: • Ostvarivanje značajne lične autonomije i preuzimanje inicijative u nekim aktivnostima koje zahtevaju zrelost i rasuđivanje; • Ostvarivanje **upravljanja i nadzora** u kontekstima rada ili studija, što može obuhvatiti organizovanje i preuzimanje odgovornosti za rad drugih i za resurse i/ili upravljanje aktivnostima drugih ljudi; • **Preispitivanje i ocenjivanje ličnog učinka i učinka drugih** za koje je preuzeta odgovornost i planiranje poboljšanja učinka na osnovu takve procene.	

	Deskriptori nivoa EKO-a	Deskriptori NOK-a	Nivo
Z	• napredno znanje u oblasti rada ili studija, uključujući kritičko razumevanje teorija i principa	Znanje – napredno **Treba da poseduju napredno znanje u i o oblasti rada ili studija, uključujući kritičko razumevanje teorija i principa.** To može obuhvatiti: • korišćenje integrisanog znanja o principima, karakteristikama, granicama i terminologiji u okviru predmeta, discipline ili oblasti rada radi donošenja informisanog suda o teorijama i praksama ili radi njihovog usmeravanja; • korišćenje detaljnog znanja i razumevanja u jednoj ili više specijalizacija, koje su najnapredniji deo predmeta, discipline ili oblasti rada; • pokazivanje znanja i razumevanja načina razvoja predmeta, discipline ili oblasti rada, uključujući niz utvrđenih tehnika prikupljanja podataka ili istraživačkih metodologija.	6
V	• **Napredne veštine, koje pokazuju majstorstvo i inovativnost, potrebne za rešavanje složenih i nepredvidivih problema u specijalizovanoj oblasti studija ili rada**	Veštine – napredne praktične, kognitivne i kreativne Biće u stanju da **pokažu majstorstvo i inovativnost u rešavanju složenih i nepredvidivih problema u specijalizovanoj oblasti rada ili studija**. To može obuhvatiti: • korišćenje nekih specijalizovanih i naprednih veština, praksi i/ili materijala ili onih koji su primarni u predmetu, disciplini ili oblasti rada; • izvođenje definisanih istraživačkih, razvojnih ili istražnih projekata radi utvrđivanja i primene relevantnih rezultata; • **delovanje u nizu konteksta stručnog nivoa, koji obuhvataju određeni stepen nepredvidivosti i/ili specijalizacije, i pokazivanje originalnosti, kreativnosti i rasuđivanja u situacijama kada su podaci/informacije ograničeni ili potiču iz različitih izvora**	
K	• **upravljanje tehničkim ili stručnim aktivnostima, uz preuzimanje odgovornosti za donošenje odluka u nepredvidivim kontekstima rada ili studija** • **preuzimanje odgovornosti za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca ili grupa**	Obavljaće zadatke ili studije koji obuhvataju **upravljanje složenim tehničkim i/ili stručnim aktivnostima ili projektima, što može uključivati odgovornost za donošenje odluka u nepredvidivim kontekstima rada ili studija ili upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i grupa.** To može obuhvatiti: • efikasan rad pod rukovodstvom, u saradnji sa drugim kvalifikovanim kolegama; • ostvarivanje autonomije i inicijative i preuzimanje glavne odgovornosti za rad drugih i za niz resursa; • saradnju sa drugima radi obezbeđivanja promena, razvoja i/ili novih ideja; • bavljenje etičkim i profesionalnim pitanjima u skladu sa postojećim profesionalnim kodeksima i praksama	

Z	• visokospecijalizovano znanje, od kojeg je deo suštinski deo znanja u oblasti rada ili studija, kao osnova za originalno mišljenje i/ili istraživanje • kritička svest o pitanjima znanja u nekoj oblasti i na preseku različitih oblasti	Znanje – veoma napredno Imaće veoma specijalizovano, široko i detaljno znanje, od kojeg je deo temeljan u oblasti rada ili studija i koje se povezuje sa različitim oblastima, kao osnovu za originalno mišljenje i/ili istraživanje. To će obuhvatiti: • kritičko razumevanje glavnih teorija, principa i koncepata koji su povezani sa praktičnim i konceptualnim znanjem predmeta, discipline ili oblasti rada – uključujući relevantne specijalizacije; • rad sa znanjem koje obuhvata i integriše većinu glavnih oblasti predmeta, discipline ili oblasti rada – uključujući njihove karakteristike, granice, terminologiju i konvencije; • oslanjanje na kritičku svest o aktuelnim pitanjima predmeta, discipline ili oblasti rada, uključujući odgovarajuće specijalizacije.	7
V	• specijalizovane veštine rešavanja problema potrebne u istraživanju i/ili inovacijama u cilju razvoja novih znanja i procedura i integrisanja znanja iz različitih oblasti	Veštine – visokospecijalizovane praktične, kognitivne i kreativne Biće u stanju da koriste visokospecijalizovane veštine i tehnike povezane sa predmetom/disciplinom ili stručnom oblašću, uključujući i neke koje mogu biti na čelu razvoja, za obavljanje aktivnosti koje zahtevaju znatno inovativno mišljenje i/ili originalna istraživanja. Imaće mogućnost i stav da ocenjuju nove informacije, koncepte i dokaze iz širokog spektra izvora i treba da budu u stanju da koriste specijalizovane veštine za rešavanje problema radi razvoja novih znanja i procedura i integrisanja znanja iz različitih oblasti. To, na primer, može obuhvatiti: • planiranje i sprovođenje značajnog istraživačkog, istražnog ili razvojnog projekta; • razvijanje originalnih i kreativnih odgovora na probleme i pitanja koji se javljaju u širokom i često nepredvidivom spektru profesionalnih konteksta; • izradu master rada	8
K	• upravljanje i transformisanje konteksta rada ili studija koji su složeni, nepredvidivi i zahtevaju nove strateške pristupe • preuzimanje odgovornosti za doprinos profesionalnom znanju i praksi i/ili za preispitivanje strateškog učinka timova	Ostvarivaće znatnu autonomiju i inicijativu u profesionalnim i ekvivalentnim aktivnostima, preuzimajući odgovornost za sopstveni rad i/ili značajnu odgovornost za rad drugih, i obavljajući rad ili studije koji obuhvataju upravljanje i transformisanje konteksta rada ili studija koji su složeni, nepredvidivi i zahtevaju nove strateške pristupe. To može obuhvatiti: • Upravljanje timovima stručnjaka, uz doprinos razvoju njihovog znanja i prakse i/ili preispitivanju njihovog učinka; • bavljenje složenim etičkim i profesionalnim pitanjima i donošenje odluka o pitanjima koja nisu obuhvaćena važećim profesionalnim kodeksima ili praksama	

Z	• znanje na najnaprednijim granicama oblasti rada ili studija i na preseku oblasti	Znanje – veoma napredno Posedovaće i koristiti **veoma napredno znanje u oblasti rada, studija ili istraživanja i na preseku različitih oblasti**, izvodeći zaključke iz kritičkog preispitivanja predmeta/discipline, uključujući kritičko razumevanje teorija, principa i koncepata. Znanje i razumevanje stvaraju se kroz lično istraživanje ili ekvivalentan rad koji daje značajan doprinos razvoju predmeta/discipline i pruža originalne i kreativne uvide u nove, složene i/ili apstraktne ideje, informacije i pitanja, razvijajući kreativne i originalne odgovore na probleme. To će obuhvatiti: • rad sa veoma složenim i/ili novim pitanjima i donošenje sudova u odsustvu potpunih ili doslednih podataka/informacija; • **Proširivanje ili redefinisanje znanja i profesionalne prakse u okviru određene oblasti ili na preseku oblasti.**	
V	• najnaprednije i specijalizovane veštine i tehnike, uključujući sintezu i evaluaciju, potrebne za rešavanje kritičnih problema u istraživanju i/ili inovacijama, kao i za proširivanje i redefinisanje postojećeg znanja ili profesionalne prakse	Veštine – veoma napredne praktične, kognitivne i kreativne Biće u stanju da koriste **niz veština, tehnika, praksi i** materijala koji su na čelu predmeta, discipline ili oblasti rada, u cilju sticanja uvida u nove, složene i/ili apstraktne ideje, informacije i pitanja i razvijanja kreativnih i originalnih odgovora na probleme. To će obuhvatiti primenu niza standardnih i specijalizovanih istraživačkih metoda (**npr. sinteze i evaluacije**) za osmišljavanje i sprovođenje istraživačkih, istražnih ili razvojnih projekata **u cilju rešavanja kritičnih problema i/ili proširivanja i redefinisanja postojećeg znanja ili profesionalne prakse**, što rezultira značajnim doprinosima znanju i razumevanju i/ili primeni znanja u okviru discipline ili obrazovne oblasti. To će verovatno obuhvatiti: • Pregled literature, eksperimentisanje i druge sistematske pristupe nizu znanja; • Pisanje kritičkih osvrta u jednoj ili više oblasti specijalizacije ili istraživačkih oblasti; • **Izrada doktorske disertacije** . [9]	8
K	• pokazivanje suštinskog autoriteta, inovativnosti, autonomije i profesionalnog integriteta, kao i trajne posvećenosti razvoju novih ideja ili procesa na čelu konteksta rada ili studija, uključujući i istraživanje	Ostvarivaće visok nivo autonomije i inicijative u profesionalnim i ekvivalentnim aktivnostima, **pokazujući suštinski autoritet, inovativnost i autonomiju, akademski i profesionalni integritet i trajnu posvećenost razvoju novih ideja i procesa koji su na najvišim nivoima konteksta rada, studija ili istraživanja** u relevantnoj oblasti ili disciplini. Takođe će preuzimati punu odgovornost za sopstveni rad i/ili glavnu odgovornost za rad drugih, pokazujući liderstvo i/ili originalnost u bavljenju problemima i njihovom rešavanju. Treba da budu u stanju da se bave složenim etičkim i profesionalnim pitanjima, da donose sudove o novim pitanjima koja nisu obuhvaćena važećim profesionalnim i/ili etičkim kodeksima ili praksama.	

Kriterijum 3: Nacionalni okvir ili sistem kvalifikacija i njegove kvalifikacije zasnovani su na principu i cilju ishoda učenja i povezani su sa propisima o validaciji neformalnog i informalnog učenja, kao i sa kreditnim sistemima, tamo gde oni postoje

Postoji dosledan pristup u svim sektorima obrazovanja u korišćenju ishoda učenja, imajući u vidu da je cilj NOK-a smanjenje prepreka između različitih sektora obrazovanja i osposobljavanja.

6) EKO navodi: „činjenično i teorijsko znanje ... u okviru oblasti rada ili studija"; dok NOK navodi „dobro znanje u i o obrazovnom predmetu, zanimanju ili stručnoj oblasti". Iako su tačni termini različiti, čini se da ovde postoji određeni stepen uporedivosti. 7) EKO navodi apstraktne probleme, a NOK praktične probleme. 8) Izrada master rada pojavljuje se kao ishod učenja u NOK-u, ali ne i u EKO-u 9) Izrada doktorske disertacije predstavljena je kao ishod učenja u NOK-u, ali ne i u EQF-u.

Sistem opšteg obrazovanja

Kvalifikacije opšteg obrazovanja zasnovane su na ishodima učenja utvrđenim za svaki nivo obrazovanja, kako je predviđeno OKK-om. Ključne kompetencije predviđene OKK-om proističu iz opštih ciljeva preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu i utvrđuju glavne ishode učenja koje učenici treba da postignu postepeno i kontinuirano tokom celog preduniverzitetskog obrazovnog sistema.

OKK utvrđuje šest ključnih kompetencija koje treba steći tokom obaveznog obrazovanja:

- Kompetencija komunikacije i izražavanja
- Kompetencija mišljenja
- Kompetencija učenja
- Kompetencija vezana za život, rad i okruženje
- Lična kompetencija
- Građanska kompetencija

Međutim, treba napomenuti da su one namenjene primeni kroz ceo školski kurikulum, uključujući opšte obrazovne programe, i pružaju čitav niz „mekih veština" potrebnih za podršku stručnoj kompetenciji.

Opšte obrazovanje u potpunosti je zasnovano na ishodima učenja prema OKK-u, ali ne postoje završne kvalifikacije za predškolsko obrazovanje. Za one koji završe osnovno i niže srednje obrazovanje postoje kvalifikacije koje se dodeljuju kao završni sertifikati (svedočanstva).

Matura je završna kvalifikacija za učenike škola opšteg obrazovanja

(gimnazija) i za one koji iz stručnih škola žele da napreduju u visoko obrazovanje.

Ne postoje aranžmani za validaciju neformalnog i informalnog učenja i ne postoji kreditni sistem u opštem obrazovanju.

Sistem SOO-a i obrazovanja odraslih

Zakonom o nacionalnim kvalifikacijama iz 2008. godine i podzakonskim aktima, uključujući ažurirano Administrativno uputstvo o kriterijumima za validaciju kvalifikacija, utvrđeno je da nove kvalifikacije SOO-a treba da budu zasnovane na ishodima učenja. NOK je uticao na kurikulum i druge obrazovne promene. Termini „modul" i „jedinica" bili su široko shvaćeni u našem sistemu SOO-a pre uvođenja NOK-a, iako je modularni sistem tek nedavno uveden u stručno obrazovanje na Kosovu. Tradicionalno, kurikulumi su bili zasnovani na predmetima, sa razlikom između teorije i prakse u svakom predmetu. Modularne kurikulume uvodili su i pilotirali različiti donatori počev od 2002. godine. Do sada su samo kurikulumi koje su podržali donatori bili modularni. Međutim, najnovija reforma kurikuluma koju su sproveli MONT i NAK uvela je modularizaciju za ceo sistem.

Primena standarda zanimanja

Standardi zanimanja su polazna tačka za kurikulume zasnovane na ishodima i kvalifikacije SOO-a zasnovane na ishodima. Kvalifikacije SOO-a mogu se smestiti u NOK ako su zasnovane na standardima zanimanja. Standardi zanimanja razvijeni su u saradnji sa: MONT-om, MRSZ-om i drugim relevantnim ministarstvima, kao i sa socijalnim partnerima. Pored toga, njih je verifikovao NAK, a odobrio SSOO.

Slika 1 – prikazuje primer faza razvoja standarda zanimanja koje podnosioci zahteva treba da prate i dokumentuju.

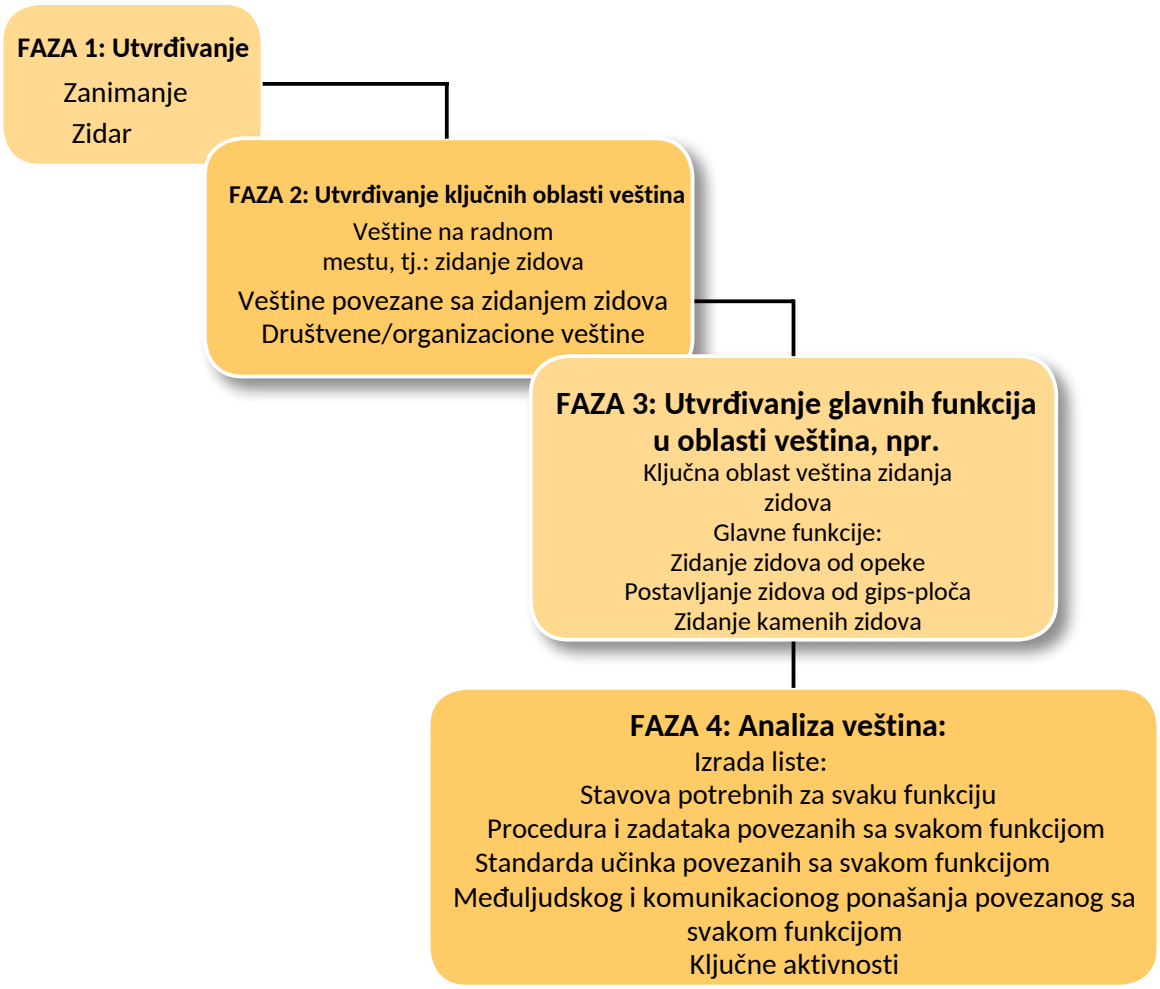

Slika 1: Faze razvoja standarda zanimanja (prikazan je primer za zidara)

Standardi zanimanja koji se dostavljaju NAK-u na verifikaciju treba da ispune sledeće kriterijume: Standardi zanimanja treba da:

- budu izrađeni u formatu koji je utvrdio NAK, na osnovu funkcija, ključnih aktivnosti, kriterijuma učinka, znanja potrebnih za obavljanje funkcije, ključnih veština i kompetencija vezanih za glavnu funkciju;
- budu zasnovani na potražnji na tržištu rada;
- budu razvijeni u saradnji sa svim akterima;
- imaju period važenja; i
- budu naslovljeni i kodirani prema Listi klasifikacije zanimanja na Kosovu, ISCO 88, MOR i drugim međunarodnim standardima.

Za svaki standard zanimanja koji je razvio NAK (primer je dat u Aneksu 5) postoji standardni format, koji moraju primenjivati sve institucije koje podnose zahtev za verifikaciju standarda, ali ga primenjuju i MONT i MRSZ za razvoj standarda zanimanja u slučajevima kada oni još nisu dostavljeni NAK-u na verifikaciju. Format standarda zanimanja obuhvata široke funkcije; svaka široka funkcija podeljena je na ključne aktivnosti, koje opisuju zahteve široke funkcije. Za svaku ključnu aktivnost postoji nekoliko izjava

o učinku, koje opisuju rezultate učinka koje treba postići ako su kompetencije i široke funkcije uspešno obavljene. Slika 2 prikazuje strukturu standarda zanimanja, a primer jednog standarda zanimanja prikazan je u Aneksu 5.

Slika 2: Struktura standarda zanimanja

Tipičan primer strukture standarda zanimanja:

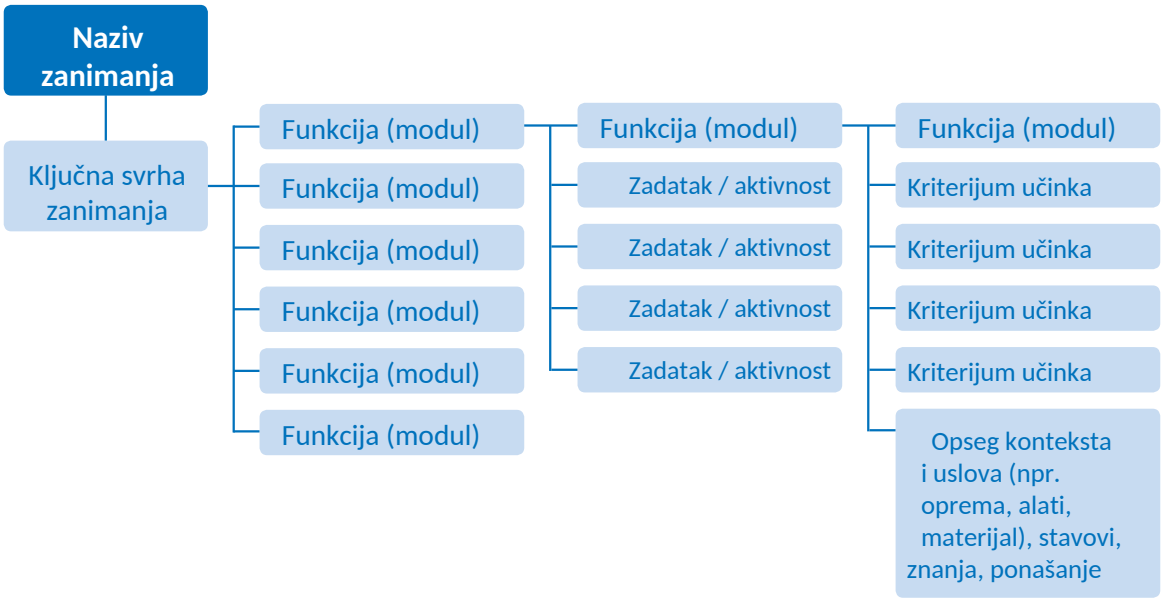

Trenutno postoji 25 standarda zanimanja koji su razvijeni, verifikovani i odobreni na nacionalnom nivou.

Standardi zanimanja koriste se kao referentna tačka za utvrđivanje modula koje treba uključiti u svaku kvalifikaciju, zajedno sa ishodima učenja koje kandidat treba da postigne kako bi mu se dodelili krediti po završetku svakog modula.

Uopšteno, glavne funkcije utvrđene u standardima zanimanja vode do utvrđivanja modula za učenje i ocenjivanje. Moduli predstavljaju gradivne blokove kvalifikacija, omogućavajući razvoj sistema akumulacije i prenosa kredita. Modulima se mogu dodeliti kreditne vrednosti na osnovu obima modula.

Oni se mogu nuditi u propisanim kombinacijama radi ispunjavanja zahteva određenih programa, kao izborne opcije ili pojedinačno. Stručne kvalifikacije obično se zasnivaju na strukturi „jezgra" i „izbornih" delova, omogućavajući određeni stepen izbora u pogledu pohađanih modula. Kvalifikacije mogu utvrditi strategiju ocenjivanja koju treba ispuniti za dodelu pune kvalifikacije, a to treba da omogući učeniku prikupljanje kredita za module. Postoji zajednički format ili model koji se koristi za utvrđivanje standarda za kvalifikacije, tačnije u okviru modula.

Naziv kvalifikacije:	**Kreditna vrednost:** .....
Naziv modula:	**Nivo modula u NOK-u:** .....

Ishod učenja 1:	**Ishod učenja 2:**
• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...	• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...
• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...	• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...
• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...	• Kriterijum učinka (ocenjivanja) ...
Opseg (uslova, opreme, alata itd.), znanja, veština, stavova	Opseg (uslova, opreme, alata itd.), znanja, veština, stavova
Strategija ocenjivanja	Strategija ocenjivanja
• Potrebni dokazi (oblici dokaza, količine dokaza)	• Potrebni dokazi (oblici dokaza, količine dokaza)
• Metode ocenjivanja	• Metode ocenjivanja

Format modula kvalifikacija

Formalne i neformalne kvalifikacije SOO-a pripremaju se u okviru utvrđenog okvira, koji obuhvata svrhu kvalifikacije; ciljnu grupu; opšte i stručne kompetencije koje treba postići po završetku; sadržaj kvalifikacije po modulima; dodeljene kreditne bodove i broj časova po modulu; mogućnosti prelaska na dalje nivoe obrazovanja i zaposlenja; diplome i sertifikate stečene na kraju studija.

Primena formalnih kvalifikacija SOO-a uređena je sekundarnim zakonodavstvom koje utvrđuje sledeće: strukturu SOO-a; ciljnu grupu i kompetencije u skladu sa nivoima NOK-a.

Jedan od ciljeva NOK-a je olakšavanje akumulacije i prenosa ishoda učenja između različitih konteksta ili sistema učenja – to obuhvata učenje u formalnom i neformalnom sektoru osposobljavanja. NAK je razvio kreditni sistem SOO-a, zasnovan na preporukama ECVET-a. Njegov cilj je da podrži geografsku i profesionalnu mobilnost učenika, omogućavajući im da prikupljaju i kombinuju ishode učenja iz različitih okruženja i da ih koriste na različitim obrazovnim putevima.

Kreditni sistem NAK-a koristi ishode učenja, kategorizuje kvalifikacije merenjem obima učenja i utvrđuje pružaoce koji imaju ulogu i odgovornost u dodeli kredita.

Na Kosovu se 1 kredit dodeljuje za 10 nastavnih časova (ovaj princip je izabran jer omogućava dodelu kredita za ishode učenja stečene u veoma kratkim vremenskim periodima (npr. jednodnevni ili dvodnevni programi osposobljavanja). Takođe omogućava relativno lako pretvaranje ECTS bodova (2,5 CVETS boda = 1 ECTS bod).

NAK uređuje kreditni sistem kroz akreditaciju pružalaca i utvrđivanje kriterijuma kojima se određuje koji pružaoci mogu podnositi kvalifikacije radi uključivanja u NOK. Ovi kriterijumi obuhvataju stroge procedure za dodelu kredita, kojima se obezbeđuje da pružaoci imaju potrebne kapacitete i stručnost. NOK takođe obezbeđuje osnovu za saradnju i uzajamno priznavanje kvalifikacija SOO-a sa drugim zemljama.

Validacija neformalnog i informalnog učenja

Validacija neformalnog i informalnog učenja definisana je Zakonom o nacionalnim kvalifikacijama kao

proces ocenjivanja znanja i veština koje je pojedinac prethodno stekao kroz različite oblasti učenja. NAK je izradio dokument o politikama i smernicama za validaciju neformalnog i informalnog učenja. NAK je izradio i Administrativno uputstvo o priznavanju prethodnog učenja; ovo zakonodavstvo utvrđuje opšte principe, odgovornosti i procedure za validaciju neformalnog i informalnog učenja u okviru NOK-a. NAK će akreditovati pružaoce za validaciju neformalnog i informalnog učenja.

Sistem visokog obrazovanja

Primena ishoda učenja u visokom obrazovanju obezbeđena je akreditacijom institucija i programa visokog obrazovanja (vidi odeljke 2.3 i 2.5). U visokom obrazovanju koriste se ECTS bodovi. Predviđeni broj bodova za jednu akademsku godinu redovnih studija je 60 bodova. Opterećenje za jednu akademsku godinu redovnih studija izračunato je na 1.500 teorijskih časova za studente, dok 1 ECTS bod predstavlja 25 teorijskih časova.

Trenutno ne postoji nikakav mehanizam za validaciju neformalnog i informalnog učenja. Međutim, u izradi je AU koje će postaviti temelje za validaciju zasnovanu na principima evropskih smernica za validaciju neformalnog i informalnog učenja i za akreditaciju institucije koja će sprovoditi ovaj proces od strane Agencije Kosova za akreditaciju.

Kriterijum 4: Procedure za uključivanje kvalifikacija u Nacionalni okvir kvalifikacija ili za opisivanje položaja kvalifikacija u nacionalnom sistemu kvalifikacija su transparentne.

Opšte obrazovanje

Kvalifikacije u opštem obrazovanju dodeljuje MONT na kraju nastavnog programa. Ove kvalifikacije razvija, a njihov kvalitet obezbeđuje Odeljenje za preduniverzitetsko obrazovanje MONT-a, na osnovu nacionalnih standarda za kvalifikacije i njihove kurikularne oblasti. Kao takve, one su automatski deo NOK-a.

Formalna struktura obrazovanja zasnovana je na obrazovnom programu, od kojih većina vodi do opipljivih ishoda, utvrđenih u odnosu na prihvaćene nacionalne standarde.

Nivo 1: Osnovno obrazovanje je deo obaveznog obrazovanja i traje pet godina (razredi 1-5). Na kraju petog (5) razreda učenici polažu nacionalni ispit postignuća i dobijaju završni sertifikat.

Nivo 2: Niže srednje obrazovanje takođe je deo obaveznog obrazovanja i traje četiri godine (razredi 6-9). Da bi završili niže srednje obrazovanje (razredi 6-9), učenici moraju položiti nacionalni ispit ili polumaturu i dobijaju završni sertifikat. Na osnovu postignutih rezultata učenici mogu nastaviti dalje obrazovanje u SOO-u ili opštem obrazovanju. Završni sertifikat nižeg srednjeg obrazovanja je na nivou 3 NOK-a.

Nivo 3: Više srednje obrazovanje sastoji se od različitih vrsta gimnazija (razredi 10-12), a završava se nacionalnim ispitom mature. Učenici po završetku dvanaestog (12) razreda mogu nastaviti postsekundarno obrazovanje. Učenici koji polože nacionalni ispit mature dobijaju završnu diplomu i mogu nastaviti visoko obrazovanje. Diploma mature je na nivou 4 NOK-a.

Sistem SOO-a i obrazovanje i osposobljavanje odraslih

Kvalifikacije SOO-a smeštaju se u NOK putem mehanizma koji je razvio i kojim upravlja NAK. On se sastoji od procedura za validaciju i odobravanje kvalifikacija radi uključivanja u

utvrđene nivoe okvira i kriterijuma, kao i od procesa za akreditaciju pružalaca koji nude ove kvalifikacije.

Proces validacije, koji je utvrđen zakonom, transparentan je i sastoji se od četiri faze: u prvoj fazi, institucija koja traži validaciju kvalifikacije/modula podnosi zahtev u kojem jasno iznosi obrazloženje kvalifikacije/modula; u drugoj fazi, imenovani panel stručnjaka uz podršku NAK-a ocenjuje zahtev; u trećoj fazi izveštaj i preporuke stručnjaka podnose se Upravnom odboru NAK-a radi konačne odluke; i u četvrtoj fazi, odobrena kvalifikacija/modul smešta se u NOK i objavljuje.

Kvalifikacije ili moduli koji se predlažu za validaciju treba da navedu sledeće:

1. Obrazloženje – prema ovom kriterijumu, stručne kvalifikacije ili moduli predloženi za validaciju treba da ispune sledeće kriterijume: da imaju jasno obrazloženje svrhe; ciljeve; puteve napredovanja ka zaposlenju ili daljem obrazovanju i osposobljavanju, kao i transparentnu podršku ključnih aktera; da zadovoljavaju potrebe relevantnog sektora i imaju podršku sektora; da su povezani sa celovitim profilom zanimanja ili sa potrebom za obrazovanjem, obukom ili razvojem;

2. Kreditnu vrednost i trajanje;

3. Uslove za upis i pristup;

4. Predloženi nivo kvalifikacije/modula u NOK-u;

5. Sadržaj, ishode i standarde. U okviru ovoga nalaze se specifični potkriterijumi za stručno obrazovanje, koji obuhvataju: stručni sadržaj kvalifikacije ili modula koji treba da proističe iz analize zanimanja; strukturu kvalifikacije koja treba da bude modularna i zasnovana na jednom ili više modula; moduli treba da izražavaju ishode učenja na jasan i merljiv način; ishodi učenja po pravilu treba da odražavaju standarde zanimanja i da obuhvataju relevantne i objektivne kriterijume ocenjivanja;

6. Ocenjivanje. Kvalifikacija ili modul treba da obuhvati strategiju ocenjivanja za ocenjivanje znanja, veština i kompetencija;

7. Aranžmane za obezbeđivanje kvaliteta. To obuhvata samoocenjivanje i praćenje institucije, uključujući podatke o kandidatima, radi ispunjavanja zahteva za unutrašnje i spoljno obezbeđivanje kvaliteta procesa ocenjivanja i sertifikacije i radi obezbeđivanja proverljivih dokaza o postignućima kandidata;

8. Napredovanje. Kvalifikacije treba da omoguće učenicima da neposredno napreduju ka zaposlenju ili daljim mogućnostima učenja u okviru zaposlenja.

Odluke o nivou na koji se kvalifikacija smešta u okviru donose se na osnovu njene usklađenosti sa deskriptorima nivoa, koji se odnose na deskriptore NOK-a i indikatore nivoa koji opisuju vrstu formalne i neformalne ponude koja vodi do kvalifikacija u NOK-u. Nakon validacije kvalifikacije i njenog smeštanja u NOK, odluka se objavljuje na internet stranici NAK-a.

Visoko obrazovanje

Agencija Kosova za akreditaciju je institucija odgovorna za primenu deskriptora NOK-a u visokom obrazovanju na Kosovu. Primena NOK-a na ovom nivou obezbeđuje se kroz proces akreditacije; proces i kriterijumi uređeni su funkcionalnim pravnim okvirom i objavljeni su na internet stranici Agencije.

Proces akreditacije sprovodi se na nivou institucije visokog obrazovanja i na nivou programa koje institucije nude. Kriterijumi za ocenjivanje i procedure za akreditaciju institucija visokog obrazovanja su sledeći:

1. Delokrug i broj programa koje institucije različitih vrsta treba da nude kako bi imale pravo da podnesu zahtev za akreditaciju kao posebna vrsta institucija

visokog obrazovanja.

2. Za akademske stepene kao i druge institucije u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA); uporedivost studija i opštih obrazovnih ishoda sa sličnim institucijama u EHEA.

3. Raspoloživost kvalifikovanog osoblja, dokazana pravno obavezujućim ugovorima, radi ispunjavanja međunarodnih naučnih, umetničkih i stručnih standarda.

4. Objekat, uključujući odgovarajući prostor i opremu (npr. računare, biblioteku itd.).

5. Akademska sloboda u istraživanju i nastavi.

6. Istraživanja koja se sprovode u instituciji i njihov doprinos nastavi.

7. Interne politike i procedure za obezbeđivanje kvaliteta njihovih studijskih programa i zvanja.

8. Kriterijumi za upis i studijski planovi (detaljni kurikulumi) i pravilnici o ispitima.

Nakon akreditacije programa i institucija, odluka se objavljuje na internet stranici AKA-e.

Kriterijum 5: Nacionalni sistem(i) obezbeđivanja kvaliteta obrazovanja i osposobljavanja odnosi(e) se na Nacionalni okvir ili sistem kvalifikacija i u skladu je sa relevantnim evropskim principima i smernicama.

Opšte obrazovanje

OKK je u skladu sa Milenijumskim razvojnim ciljevima Ujedinjenih nacija i inicijativom UNESCO-a – Obrazovanje za sve. Njegov cilj je da pruži jednak pristup kvalitetnom obrazovanju svim učenicima, bez obzira na njihov pol, etničku pripadnost, uzrast, socijalni i ekonomski status, rasu, kulturu, jezik i veroispovest. OKK je razvijen u skladu sa standardima kvaliteta (u smislu sadržaja i postignuća učenika). On je usklađen sa kriterijumima kvaliteta kao što su relevantnost, povezanost, ravnoteža, koherentnost i smisleno napredovanje u učenju, u skladu sa Evropskim referentnim okvirom – Ključne kompetencije za celoživotno učenje. Treba naglasiti da se one primenjuju u celom školskom kurikulumu, uključujući programe opšteg obrazovanja.

Ishodi učenja OKK-a za nivoe opšteg obrazovanja integrisani su u deskriptore nivoa NOK-a i prilagođeni u okviru koncepta EKO-a u vezi sa postizanjem ključnih kompetencija.

Na osnovu OKK-a, ocenjivanje na nivou odeljenja obuhvata formativno ocenjivanje tokom cele školske godine, završno ocenjivanje (po završetku školske godine) i sumativno ocenjivanje (po završetku ključnog stepena kurikuluma).

Kancelarija za standarde i ocenjivanje u okviru MONT-a odgovorna je za ocenjivanje kvaliteta ispita mature i drugih standardizovanih ispita.

Sistem SOO-a, obrazovanje i osposobljavanje odraslih

NOK Kosova obezbeđuje osnovu za saradnju i uzajamno priznavanje kvalifikacija SOO-a između Kosova i drugih zemalja. U početku se to postiže obezbeđivanjem usklađenosti sa:

- Evropskim okvirom kvalifikacija za celoživotno učenje (EQF)
- Deskriptorima nivoa EQF-a
- Principima kvaliteta za SOO, priloženim uz EKO, i relevantnim kriterijumima za referenciranje NOK-a sa EKO-m.
- Evropskim kreditnim sistemom za stručno obrazovanje i osposobljavanje (ECVET) i Evropskim

sistemom akumulacije i prenosa bodova (ECTS)

- Evropskim referentnim okvirom za obezbeđivanje kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju (EQAVET)
- Paketom dokumenata EUROPASS za transparentnost diploma, sertifikata i kompetencija.

Kosovo je usvojilo Nacionalni okvir za obezbeđivanje kvaliteta u SOO-u u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za obezbeđivanje kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju (EQAVET), kako bi izgradilo funkcionalan sistem obezbeđivanja kvaliteta za kvalifikacije SOO-a koji zadovoljava potrebe kosovskog društva i evropske standarde.

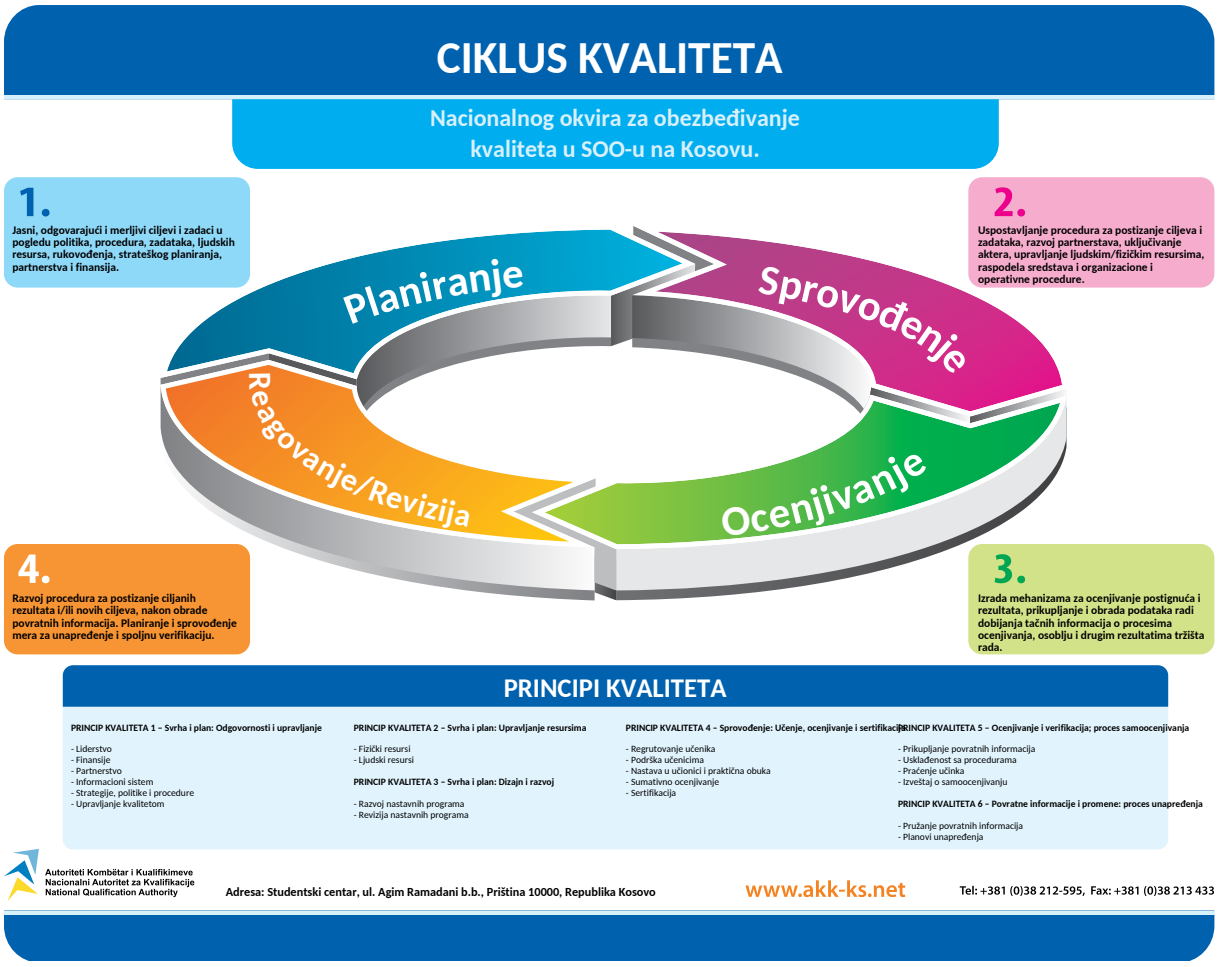

Pored toga, Kosovo ima status posmatrača u EQAVET-u, zajednici prakse koja podržava sprovođenje Preporuke EU o obezbeđivanju kvaliteta u SOO-u („EQAVET").

Visoko obrazovanje

NOK Kosova obezbeđuje osnovu za saradnju i uzajamno priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja između Kosova i drugih zemalja. U početku se to postiže obezbeđivanjem usklađenosti sa:

- Evropskim okvirom kvalifikacija za celoživotno učenje (EKO) i Okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja (FQEHEA)
- Deskriptorima nivoa EKO-a i Dablinskim deskriptorima za visoko obrazovanje
- Principima kvaliteta za visoko obrazovanje priloženim uz EKO, kao i relevantnim kriterijumom za referenciranje NOK-a sa EKO-m

- Evropskim sistemom akumulacije i prenosa bodova (ECTS)
- „Standardima i smernicama za obezbeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja", koje je razvila Evropska mreža za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA)
- Paketom dokumenata EUROPASS za transparentnost diploma, sertifikata i kompetencija

Unutrašnje i spoljno ocenjivanje institucija visokog obrazovanja sprovodi se u skladu sa Standardima i smernicama za obezbeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja ENQA-e.

Prilikom ocenjivanja obrazovnih programa radi akreditacije, panel stručnjaka koji imenuje AKA ocenjuje usklađenost sadržaja i ishoda učenja programa sa deskriptorima nivoa NOK-a. Takođe se ocenjuje relevantnost sadržaja nastavnih programa i metoda nastave i učenja u odnosu na svrhe i ciljeve programa, kao i resursi za realizaciju programa. Stoga će ocenjivanje obezbediti da sadržaj i realizacija obrazovnih programa omoguće učenicima da steknu odgovarajuća znanja, veštine i kompetencije na odgovarajućem nivou kvalifikacije.

AKA je trenutno pridruženi član Evropskog udruženja za obezbeđivanje kvaliteta (ENQA). Završila je proces podnošenja zahteva za punopravno članstvo u ENQA-i i odluku očekuje tokom prve polovine 2014. godine. AKA je punopravni član Mreže agencija za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju Centralne i Istočne Evrope (CEENQA) i Međunarodne mreže agencija za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (INQAAHE).

Kriterijum 6: Proces referenciranja treba da uključi izraženu saglasnost relevantnih organa za obezbeđivanje kvaliteta

Sve relevantne institucije za obezbeđivanje kvaliteta aktivno su bile angažovane u radnoj grupi za referenciranje NOK-a sa EKO-m, kao i u procesu konsultacija:

- Agencija Kosova za akreditaciju – institucija odgovorna za obezbeđivanje kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja – i njen upravni organ, Nacionalni savet za kvalitet.
- NAK – institucija koja prati kvalitet sistema SOO-a
- Prosvetna inspekcija – organ za obezbeđivanje kvaliteta preduniverzitetskog obrazovanja u Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije.
- Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Odeljenje za stručno osposobljavanje – odgovorno za obezbeđivanje kvaliteta u centrima za osposobljavanje MRSZ-a.
- Koordinatori za obezbeđivanje kvaliteta u centrima kompetencija i u nekim SOO školama.

Kriterijum 7: Proces referenciranja treba da uključi međunarodne stručnjake

U procesu referenciranja međunarodni stručnjaci bili su uključeni u razmatranje nacrta izveštaja koji su pripremila tri domaća stručnjaka. Komentare koje su izneli međunarodni stručnjaci obradili su domaći stručnjaci, a postojala je stalna komunikacija između stručnjaka radi završetka izveštaja.

Stručnjaci angažovani u procesu referenciranja su

1. John Hart, Škotska

John Hart radi kao konsultant za obrazovanje i osposobljavanje od 2003. godine. Njegov glavni rad bio je u Turskoj, Rumuniji, Albaniji, na Kosovu i u Makedoniji, ali je doprineo i razvoju u svetu, kao u Egiptu, Poljskoj i Kazahstanu.

Trenutno radi na razvoju vrsta kvalifikacija na Kosovu i

na primeni Nacionalnog okvira veština i kvalifikacija u Indiji. Takođe pomaže UNESCO-u u ispitivanju mogućnosti razvoja svetskih referentnih nivoa. Glavni fokus njegovog rada bio je razvoj i uspostavljanje sistema kvalifikacija, sistema obezbeđivanja kvaliteta i nacionalnih okvira kvalifikacija i kredita. Doprineo je referenciranju okvira kvalifikacija Škotske, Velsa, Holandije i Malte sa EKO-m.

Autor je dela *„Developing a National System of Vocational Qualification"*, u Međunarodnom priručniku za obrazovanje za svet rada UNESCO-UNEVOC, kao i *„NQF's as credit systems"*, koje je objavila SAQA. Napisao je i niz dokumenata o politikama i istraživanjima, uključujući *„Recognising Achievement: Literature review and model for managing recognition processes"* (objavila Vlada Škotske), *„Unitisation – benefits and issues"* (objavio Autoritet za kvalifikacije Škotske) i *Cross-referencing qualifications frameworks* (objavio Univerzitet u Edinburgu).

2. Michael Graham, UK

Michael Graham je stručnjak za kvalifikacije u Evropskoj fondaciji za obuku (ETF), agenciji EU koja podržava sisteme SOO-a zemalja susednih EU.

On je vođa tima u ETF-u. Fondaciji se pridružio 2010. godine i radio je na pitanjima kvalifikacija sa partnerskim zemljama ETF-a na Balkanu i u južnomediteranskim regionima. Takođe je bio autor ili saradnik na nekoliko publikacija Fondacije.

Pre nego što se pridružio ETF-u, Michael je radio u državnoj službi Ujedinjenog Kraljevstva, gde je radio u različitim obrazovnim odeljenjima na kvalifikacijama i kurikulumima. Velika Britanija ga je takođe na 3 godine uputila u DG EAC Evropske komisije, gde je bio član tima koji je razvio EKO.

Prilikom izbora međunarodnih stručnjaka uzeti su u obzir sledeći kriterijumi:

- • Iskustvo stručnjaka u razvoju i uvođenju NOK-a;
- • Iskustvo u izradi izveštaja o referenciranju i razmatranju izveštaja o referenciranju;
- • Znanje stručnjaka u oblasti obrazovanja;
- • Znanje stručnjaka o obrazovnom sistemu na Kosovu.

Kriterijum 8: Nadležni nacionalni organ ili organi treba da potvrde referenciranje nacionalnog okvira ili sistema sa EKO-m. Nadležni nacionalni organi, uključujući Nacionalnu koordinacionu tačku, treba da objave sveobuhvatan izveštaj koji utvrđuje referenciranje i prateće dokaze i koji posebno obrađuje svaki kriterijum.

Ovaj izveštaj o referenciranju pripremljen je sa svim relevantnim zainteresovanim stranama, uključujući socijalne partnere. Ovaj izveštaj biće objavljen, a njegova elektronska kopija biće dostupna na internet stranici NAK-a (www.akk-ks.net), na internet stranici MONT-a (www.masht-gov.net) i na internet stranici AKA-e (www.akreditimi-ks.org).

Kriterijum 9: Zvanična platforma EKO-a treba da vodi javnu listu država članica koje su potvrdile da su završile proces referenciranja, uključujući linkove ka završenim izveštajima o referenciranju.

Izveštaj o procesu referenciranja NOK-a Kosova biće prosleđen Ministarstvu obrazovanja, koje će obavestiti Evropsku komisiju da je proces referenciranja završen i da očekuje predstavljanje pred Savetodavnom grupom za EKO. Izveštaj će biti objavljen na zvaničnoj platformi EKO-a, kao i na zvaničnoj internet stranici NAK-a www.akk-ks.net.

Kriterijum 10: Nakon procesa referenciranja, i u skladu sa rokovima utvrđenim u preporuci, svi novi sertifikati o kvalifikacijama, diplome i Europass dokumenti koje izdaju nadležni organi sadrže jasnu referencu, kroz nacionalne sisteme kvalifikacija, na odgovarajući nivo Evropskog okvira kvalifikacija.

Prema Zakonu o nacionalnim kvalifikacijama, sertifikati i diplome kvalifikacija u NOK-u treba da obezbede usklađenost sa Evropskim okvirom kvalifikacija.

Sve diplome i sertifikati na Kosovu u SOO-u i VO navode nivo kvalifikacije NOK-a ili stečenu diplomu. U VO se uvek izdaje dodatak diplomi. Za sve kvalifikacije u SOO-u dostupni su dodaci sertifikatu. Planirana je izrada sekundarnog zakonodavstva o dodatku diplomi u opštem obrazovanju, nakon izveštaja o referenciranju sa EKO-m.

Reference

ETF, 2012, Torinski proces: Kosovo

EU, Evropski okvir kvalifikacija;

AKA, 2009, Administrativno uputstvo br. 2/2009, AU br. 25/2012 i AU br. 02/2013 o akreditaciji institucija visokog obrazovanja, Priština;

AKA, 2012, Godišnji izveštaji, Priština;

AKA, 2013, Godišnji izveštaji, Priština;

MONT, 2011, Okvir kurikuluma Kosova, Priština;

MONT, 2011, Zakon o nacionalnim kvalifikacijama, Priština;

MONT, 2011, Zakon o visokom obrazovanju u Republici Kosovo, Priština;

MONT, 2011, Zakon o stručnom obrazovanju i osposobljavanju, Priština;

MONT, 2004, Zakon o prosvetnoj inspekciji na Kosovu, Priština;

MONT 2001, 2013, Zakon o obrazovanju i osposobljavanju odraslih, Priština;

MONT, 2011, Zakon o visokom obrazovanju na Kosovu, Priština;

MONT, 2011, Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2011-2016, Priština;

MONT, 2011, Godišnji izveštaji, Priština;

MONT, 2012, Godišnji izveštaji, Priština;

MONT, 2013, Godišnji izveštaji, Priština;

NOK, 2011, Nacionalni okvir kvalifikacija, Priština;

NAK, 2011, Administrativno uputstvo br. 01/2011 o kriterijumima i procedurama za validaciju i odobravanje nacionalnih kvalifikacija i akreditaciju institucija koje nude kvalifikacije na Kosovu, Priština;

NAK, 2011, Godišnji izveštaj NAK-a, Priština;

NAK, 2012, Godišnji izveštaj NAK-a, Priština;

NAK, 2013, Godišnji izveštaj NAK-a, Priština;

NAK, 2011, Vodič za razvoj modularnih kvalifikacija, Priština;

NAK, 2011, Vodič za ocenjivanje i sertifikaciju u NOK-u, praktični vodič „Komplet alata", Priština;

NAK, 2011, Smernice o izmenama i prilagođavanjima potrebnim za razvoj pristupa programima i kvalifikacijama stručnog obrazovanja i osposobljavanja za učenike sa invaliditetom ili drugim posebnim potrebama, Priština;

NAK, 2011, Obezbeđivanje kvaliteta u institucijama SOO-a, Praktični vodič za primenu;

NAK, 2011, Smernice o izmenama i prilagođavanjima potrebnim za razvoj pristupa programima i kvalifikacijama stručnog obrazovanja i osposobljavanja za učenike sa invaliditetom ili drugim posebnim potrebama, Priština

Aneksi

Aneks 1: Angažovanje zainteresovanih strana u izradi izveštaja o referenciranju

Iz opšteg obrazovanja:

Br.	Ime i prezime	Pozicija	Institucija	Oblast: Opšte obrazovanje
1.	Elizabeta Haziri	Menadžerka projekta	Evropski centar za pitanja manjina	Obrazovanje RAE
2.	Radica Berishaj	Službenica	MONT	Celoživotno učenje
3.	Agron Hajdari	Nastavnik	APPK	Privatna obrazovna institucija
4.	Florie Rrecaj	Nastavnica	Osnovna škola „Faik Konica”	Osnovno obrazovanje
5.	Aferdita Jaha		MONT	
6.	Lulavere Behluli	Službenica	MONT	Obrazovanje učenika sa posebnim potrebama
7.	Driton Bajraktari	Menadžer projekta	„Down Syndrome Kosovo”	Obrazovanje učenika sa posebnim potrebama
8.	Hajdar Shyti	Direktor škole		
9.	Rexhep Kastrati	Službenik	MONT	Okvir kurikuluma
10.	Miranda Kasneci	Službenik	MONT	Opšte obrazovanje

Iz SOO-a i obrazovanja i osposobljavanja odraslih

a) Učesnici radionice

Br.	Ime i prezime	Pozicija	Institucija	Oblast: SOO i osposobljavanje odraslih
1	Ragip Gjoshi	Savetnik ministra	MONT	Obrazovanje
2	Radica Berisha	Službenica za obrazovanje i osposobljavanje odraslih	MONT	SOO i obrazovanje odraslih
3	Sophie Beaumont	Predstavnica i odgovorna za obrazovnu komponentu u Kancelariji EU	Kancelarija EU na Kosovu	Obrazovanje
4	Isuf Calaj		Stručna škola Uroševac	SOO i obrazovanje odraslih
5	Fatmire Salihu		Centar za obuku MRSZ: Uroševac	SOO i obrazovanje odraslih
6	Burhan Selmani		Centar za obuku MRSZ: Gnjilane	SOO i obrazovanje odraslih
7	Sinan Gashi		Centar za obuku MRSZ: Prizren	SOO i obrazovanje odraslih

8	Zenjullah Rrustemi		Centar za obuku MRSZ: Priština	SOO i obrazovanje odraslih
9	Hajrije Shaipi	Direktorka	Stručna škola: Priština	SOO i obrazovanje odraslih
10	Majlinda Bajraktari		Projekat EYE koji finansira Švajcarska agencija za saradnju	SOO i obrazovanje odraslih
11	Xhelal Susuri	Direktor	Stručna škola: Đakovica	SOO i obrazovanje odraslih
12	Tom Frrokaj		Stručna škola: Đakovica	SOO i obrazovanje odraslih
13	Binak Morina		Projekat GIZ-a za stručnu školu	SOO i obrazovanje odraslih
14	Avni Gashi	Stručnjak za obezbeđivanje kvaliteta (OK)	NAK	SOO i obrazovanje odraslih
15	Milot Hasangjekaj	Stručnjak za kvalifikacije	NAK	SOO i obrazovanje odraslih
16	Ahmet Mustafa		Centar za obuku MRSZ: Mitrovica	SOO i obrazovanje odraslih
17	Rexhe Gashi		Centar za obuku MRSZ: Peć	SOO i obrazovanje odraslih
18	Anton Gojani		Privatna stručna škola: Priština	SOO i obrazovanje odraslih
19	Rame Likaj		Konsultant u projektima KOSVET	SOO i obrazovanje odraslih
20	Ejup Zariqi		ODO Uroševac	SOO i obrazovanje odraslih
21	Bleta Kadriu		NAK	SOO i obrazovanje odraslih
22	Donjeta Nimani		NAK	SOO i obrazovanje odraslih
23	Kaltrina Mulliqi		NAK	SOO i obrazovanje odraslih
24	Ardiana Gashi	Lokalni konsultant		SOO i obrazovanje odraslih
25	Blerim Haliti		LuxDevelopment	SOO i obrazovanje odraslih
26	Besim Mustafa	Rukovodilac odeljenja za SOO	Privredna komora Kosova	SOO i obrazovanje odraslih

b) Lista intervjua

Br.	Ime i prezime	Pozicija	Institucija
1	Avni Gashi	Stručnjak za OK	Nacionalni autoritet za kvalifikacije
2	Aferdita Jaha	Službenica za neformalno obrazovanje	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

3	Avni Rexha	Rukovodilac Kancelarije za ekvivalenciju i priznavanje obrazovanja SOO	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
4	Ryve Prekorogja	Rukovoditeljka Odeljenja za SOO	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
5	Jehona Namani	Rukovoditeljka Odeljenja za stručno osposobljavanje	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
6	Gani Ismajli	Viši službenik za obezbeđivanje kvaliteta i sertifikaciju	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
7	Liridona Ajeti	Viša službenica za projekte i programe	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
8	Blerim Haliti		LuxDevelopment

Iz visokog obrazovanja

a) Učesnici radionice

Br.	Ime i prezime	Pozicija	Institucija	Oblast: Visoko obrazovanje
1	Bujar Gallopeni	Rukovodilac Centra za međunarodnu saradnju u visokom obrazovanju i tehnologiji	MONT	Visoko obrazovanje
2	Bardha Qirezi	Službenica za obrazovanje i	Koledž Riinvest	Visoko obrazovanje
3	Blerina Gjinolli	osposobljavanje odraslih	Univerzitet u Prištini	Visoko obrazovanje
4	Dugagjin Sokoli		Univerzitet	Visoko obrazovanje
5	Valbona Uka		Tempulli	Visoko obrazovanje
6	Bekim Marmullaku		Fama	Visoko obrazovanje
7	Shpresa Mehmeti		MONT	Visoko obrazovanje
8	Kimete Canaj		TEMPUS	Visoko obrazovanje
9	Luljeta Aliu		WUS Kosova	Visoko obrazovanje
10	Etleva Blakaj		WUS Austria	Visoko obrazovanje
11	Xhavit Rexhaj	Direktor	WUS Austria i AAB	Visoko obrazovanje
12	Kumrije Gagica		MONT	Visoko obrazovanje
13	Vlera Limani		Pjetër Budi	Visoko obrazovanje
14	Donika Berisha		Britanski savet	
15	Milot Hasangjekaj		NAK	
16	Teuta Danuza		NAK	
17	Donjeta Nimani		NAK	

18	Bleta Kadriu		NAK	
19	Kaltrina Mulliqi		NAK	
20	Merita Fehmiu		WUS Austria	
21	Artane Rizvanolli		Riinvest	
22	Furtuna Memhedi		AKA	

b) Lista intervjua

Br.	Ime i prezime	Pozicija	Institucija
1	Ferdije Zhushi	Rukovoditeljka	Nacionalni savet za kvalitet
2	Bujar Gallopeni	Rukovodilac	Centar za međunarodnu saradnju u visokom obrazovanju i tehnologiji (Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije)

Aneks 2: Model dodatka diplomi za visoko obrazovanje

UNIVERZITET U PRIŠTINI

DODATAK DIPLOMI

Ovaj dodatak diplomi izrađen je na osnovu modela koji su izradili Evropska komisija, Savet Evrope i UNESCO/CEPES. Svrha dodatka je da obezbedi nezavisne i dovoljne podatke za poboljšanje međunarodne „transparentnosti", kao i za nepristrasno akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacija (diploma, naučnih zvanja, sertifikata itd.). Osmišljen je tako da pruži opis prirode, nivoa, konteksta, sadržaja i statusa studija koje je pohađalo i uspešno završilo lice navedeno u originalnoj kvalifikaciji, uz koju je ovaj dodatak priložen. Ne treba da sadrži vrednosne sudove, izjave o ekvivalentnosti ili predloge u vezi sa priznavanjem. Informacije treba dati u svih osam odeljaka. Tamo gde informacije nisu date, treba objasniti razlog.

1. **INFORMACIJE O IDENTITETU NOSIOCA KVALIFIKACIJE**	
1.1 Prezime (prezimena):	
1.2 Ime (imena):	
1.3 Datum rođenja (dan/mesec/godina):	
1.4 Identifikacioni broj (dosije) studenta (ako je dostupan)	
2. INFORMACIJE O STEČENOJ KVALIFIKACIJI	
2.1 Naziv kvalifikacije i *(ako je primenjivo)* dodeljeno zvanje *(na originalnom jeziku)*	
2.2. Glavna oblast(i) studija za kvalifikaciju	
2.3 Naziv i status institucije koja izdaje kvalifikaciju *(na originalnom jeziku)*	
2.4 Naziv i status institucije *(ako se razlikuje od 2.3)* koja sprovodi studije *(na originalnom jeziku)*:	
2.5 Jezik (jezici) nastave/ispita	
3. **INFORMACIJE O NIVOU STEČENE KVALIFIKACIJE**	
3.1 Nivo kvalifikacije	

3.2 Zvanično trajanje programa	
3.3 Uslov(i) za upis	
4. INFORMACIJE O SADRŽAJU I POSTIGNUTIM REZULTATIMA	
4.1 Način studiranja	
4.2 Zahtevi programa	
4.3 Pojedinosti o programu: (npr. pohađani moduli ili jedinice), kao i postignute ocene/ kreditni bodovi: *(ako postoje ove informacije, priložiti i zvanični prepis ocena)* **U prilogu se nalazi prepis ocena**	

4.4 Sistem ocenjivanja i, ako postoji, uputstvo za opis ocena

Ocena	Opis	Procenat znanja	Ekvivalentna ECTS ocena
10	Odličan	90-100	A
9	Vrlo dobar	80-89	B
8	Dobar	70-79	C
7	Dovoljan	60-69	D
6	Prolazan	50-59	E
5	Nedovoljan	0-49	FX/F

4.5. Opšta klasifikacija kvalifikacije *(na originalnom jeziku)*:	Sistem ocenjivanja zasnovan je na nacionalnom sistemu ocenjivanja i ECTS sistemu
5. INFORMACIJE O FUNKCIJI KVALIFIKACIJE	
5.1. Pristup daljim studijama	Kvalifikacija omogućava nastavak master studija
5.2 Profesionalni status *(po potrebi)*:	
6. DODATNE INFORMACIJE	
6.1 Dodatne informacije	
6.2 Dodatni izvori informacija:	
7. OVERA DODATKA	
7.1 Datum:	
7.2 Potpis:	
7.3 Svojstvo:	
7.4 Službeni pečat:	

8. INFORMACIJE O NACIONALNOM SISTEMU VISOKOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI KOSOVO

8.1 Prema Zakonu (br. 04/L-037) o visokom obrazovanju, visokim obrazovanjem u Republici Kosovo smatra se svako obrazovanje posle više srednje škole (Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju), na nivoima 5, 6, 7 i 8 Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje, za koje se mogu dodeliti krediti (ECTS). U skladu sa Bolonjskim procesom, visoko obrazovanje u Republici Kosovo organizovano je u tri ciklusa: osnovne (Bachelor), master i doktorske studije.

8.2 Kvalifikacije visokog obrazovanja u Republici Kosovo mogu biti akademske ili stručne i mogu ih izdavati institucije (pružaoci) visokog obrazovanja kao što su „univerziteti", „univerzitetski koledži", „koledži", „instituti", „škole" ili „akademije". Na osnovu Zakona o visokom obrazovanju i Zakona o nacionalnim kvalifikacijama, akreditaciju programa i institucija koje nude kvalifikacije visokog obrazovanja vrši Agencija Kosova za akreditaciju – AKA.

8.3 Institucije visokog obrazovanja u Republici Kosovo, i javne i privatne, koriste Evropski sistem akumulacije i prenosa bodova (ECTS – European Credit Accumulation and Transfer System). Na institucijama visokog obrazovanja na Kosovu godišnje opterećenje redovnog studenta računa se na 1.500 časova, tako da je jedan ECTS bod jednak 25 časova planiranog učenja.

Za više informacija posetite:

www.masht-gov.net; www.akreditimi-ks.org; www.akk-ks.net

Aneks 3: Uslovi za akreditaciju u visokom obrazovanju

1. PRAVNI OBLIK I LOKACIJA

Institucija koja podnosi zahtev mora biti pravno lice sa sedištem na Kosovu.

2. STUDIJSKA PONUDA

Raspored studijskih programa mora se dostaviti zajedno sa zahtevom:

- Univerzitet mora nuditi akreditovane predmete ili programe najmanje četiri godine, u najmanje pet različitih studijskih oblasti, koje su izdale najmanje jednu akreditovanu diplomu doktorskog nivoa u svakom od ovih programa.
- Univerzitetski koledž mora nuditi akreditovane predmete ili programe u najmanje tri različite studijske oblasti, sa najmanje jednim akreditovanim studijskim programom doktorskog nivoa u svakoj od ovih studijskih oblasti.
- Koledž mora nuditi akreditovane predmete ili programe u najmanje jednoj studijskoj oblasti za najmanje jedan ciklus.
- Ovi studijski programi moraju se završavati akademskom diplomom koja ispunjava međunarodne standarde i dodeljena je za redovne studije,
- Ovi studijski programi moraju se nuditi u jednoj ili više naučnih, akademskih ili stručnih disciplina,
- Ili mora postojati mogućnost studija koje se mogu proširiti nakon završetka drugih akademskih studija (specijalizacije).

3. UPOREDIVOST STUDIJA

Ako institucija visokog obrazovanja koja podnosi zahtev želi da dodeljuje akademska zvanja kao i druge institucije u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA), onda studije i opšti obrazovni ishodi u instituciji podnosiocu zahteva moraju biti uporedivi sa onima u sličnim institucijama u EHEA.

4. NASTAVNO OSOBLJE

Kvalifikacije nastavnog osoblja u institucijama visokog obrazovanja moraju ispunjavati međunarodne naučne, umetničke i stručne standarde. Ugovori kojima se ovo osoblje pravno obavezuje moraju se dostaviti zajedno sa zahtevom. Ovi ugovori moraju pokazati podobnost osoblja za planirane studije institucije.

5. OBJEKTI

Institucija koja podnosi zahtev mora raspolagati dovoljnim osobljem, prostorom i opremom (npr. računari, biblioteka itd.) za efikasno studiranje. Oni moraju biti obezbeđeni u skladu sa vrstom obrazovne institucije.

Dokazi o nastavnom i pomoćnom osoblju, prostoru i opremi moraju se priložiti uz zahtev.

6. PRINCIPI

Institucija visokog obrazovanja mora usmeravati svoje aktivnosti u skladu sa sledećim

principima:

– Sloboda nauke i nastave;

– Sloboda umetničkih aktivnosti, umetničkog izražavanja i njegove nastave;

– Veze između istraživanja i nastave;

– Raznovrsnost umetničkih teorija, metoda i ideja nastave;

7. NAZIV INSTITUCIJE

ZVO navodi kada obrazovna institucija ima pravo da sebe naziva „univerzitetom". Reč „univerzitet", kao posebna reč ili u kombinaciji sa drugim opisima, ne može se odobriti ili koristiti u bilo kom obliku u nazivu bilo kog pružaoca usluga bez dozvole Ministarstva, nakon načelnog odobrenja AKA-e.

Akademska zvanja akreditovanih privatnih institucija visokog obrazovanja imaju istu pravnu vrednost kao i zvanja javnih institucija.

8. OSNOVNI KRITERIJUMI

8.1 Akademska sloboda

Institucije visokog obrazovanja moraju biti autonomne i moraju garantovati akademsku slobodu. Njihovi statuti i organizacione strukture moraju obezbediti slobodu istraživanja (kako u postavljanju pitanja, teorija i metoda, tako i u širenju rezultata istraživanja i njihovom vrednovanju) i slobodu nastave (u pogledu raznovrsnosti sadržaja, metoda predavanja predmeta i slobode izražavanja naučnih i umetničkih mišljenja).

8.2 Delokrug i raznovrsnost

Institucija mora imati širok i raznovrstan spektar studija u okviru jedne ili više disciplina, koje su u skladu sa evropskim konceptom visokog obrazovanja. Discipline mogu obuhvatiti tradicionalne oblasti, npr. medicinu, muziku, pravo ili teologiju, kao i druge nove kombinovane kurseve sa visokim stepenom uporedivosti.

8.3 Istraživanje u instituciji

Istraživanje mora da se sprovodi u instituciji. Time se utvrđuje postojanje kritične mase za institucionalizovanu proizvodnju znanja i njen doprinos nastavi.

8.4 Nastavno osoblje

Institucija mora raspolagati dovoljnim stalnim akademskim, naučnim i umetničkim osobljem, sa ugovorima o radu sa punim radnim vremenom koji važe najmanje tri godine. Ovo stalno nastavno osoblje mora biti kvalifikovano ili istaknuto u umetnosti i mora pokrivati najmanje 50% celokupnog nastavnog rada jednog nastavnog predmeta, i mora biti kvalifikovano (doktorat ili umetničko dostignuće). Radi obezbeđivanja veze između istraživanja i nastave, ovo stalno nastavno osoblje mora imati najmanje tri osobe za svaki studijski program, a najmanje jedna od njih mora imati status profesora. Ta osoba mora imati najvišu naučnu ili umetničku kvalifikaciju.

8.5 Procedure za izbor nastavnog osoblja

Procedura institucije za izbor celokupnog akademskog osoblja mora biti transparentna, konkurentna i odluka se mora donositi na osnovu kvaliteta.

8.6 Obezbeđivanje kvaliteta

Institucije moraju imati uspostavljene interne politike i procedure za obezbeđivanje kvaliteta svojih studijskih programa i diploma.

8.7 Studijski planovi

Studijski planovi (detaljni kurikulumi) i pravila ispita moraju ispunjavati sve materijalne, stručne i formalne zahteve, i to prema međunarodnim standardima. Upis na studije mora odgovarati pravilima Kosova i opštim uslovima za upis u visoko obrazovanje.

8.8 Objekti i oprema

Objekti i oprema moraju obezbediti dovoljna sredstva za studiranje u skladu sa međunarodnim standardima.

8.9 Finansiranje

Podrška srednjoročnom finansiranju institucije mora se dokazati kroz detaljan poslovni plan.

8.10 Razvojni plan

Institucija mora pokazati kako će ispuniti sve navedene zahteve u razvojnom planu koji obuhvata period od tri godine.

Aneks 4: Lista akreditovanih institucija, odobrenih kvalifikacija, kao i potvrđenih/verifikovanih standarda zanimanja

Lista akreditovanih institucija i odobrenih kvalifikacija

Socijalno-obrazovni centar „Don Bosko”

- Administrativni asistent; nivo NOK-a: (4)
- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)
- Instalater vodovoda i kanalizacije; nivo NOK-a: (3)
- Električar; nivo NOK-a: (3)
- Instalater centralnog grejanja; nivo NOK-a (3)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (4 – za školu)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2 – za CO)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Đakovica

- Administrativni asistent; nivo NOK-a: (3)
- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Mitrovica

- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Peć

- Administrativni asistent; nivo NOK-a: (3)
- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)
- Instalater vodovoda i kanalizacije; nivo NOK-a: (3)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Priština

- Administrativni asistent; nivo NOK-a: (3)
- Instalater vodovoda i kanalizacije; nivo NOK-a: (3)
- Instalater centralnog grejanja; nivo NOK-a: (3)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Uroševac

- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)
- Instalater vodovoda i kanalizacije; nivo NOK-a: (3)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Prizren

- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)
- Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2)

Regionalni centar za stručno osposobljavanje – Gnjilane

- Zavarivač; nivo NOK-a: (3)

Centar za osposobljavanje „Kosovske energetske korporacije”

– Zavarivač; nivo NOK-a: (4);

– Struganje; nivo NOK-a: (3);

– Glodanje; nivo NOK-a: (3);

– Bušenje; nivo NOK-a: (3);

– Sečenje; nivo NOK-a: (3)

– Električar; nivo NOK-a: (4)

– Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (2)

Centar za stručno obrazovanje i savetovanje „Gjon Nikoll Kazazi” Đakovica

– Administrativni asistent; nivo NOK-a: (4)

– Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (4)

– Centar za osposobljavanje i razvoj „PTK”, Priština

– Administrativni asistent; nivo NOK-a: (3)

– Informaciona tehnologija, nivo NOK-a (3)

Lista verifikovanih standarda zanimanja

Mašinstvo: Automehaničar; Metalostrugar

Prehrambena tehnologija: Pekar; Mesar; Radnik u mlekarstvu

Građevinarstvo: Instalater centralnog grejanja; Električar; Instalater vodovoda i kanalizacije

Poljoprivreda: Prodavac; Tehničar za agrobiznis; Dobavljač

Ekonomija: Bankarski službenik; Finansijski službenik; Službenik za marketing; Službenik u kancelariji za ljudske resurse; Službenik u kancelariji za administraciju i upravljanje; Službenik za izvoz i uvoz; Industrijski službenik

Trgovina: Prodavac na malo; Prodavac na veliko; Prodaja i usluge kupcima

Turizam: Planiranje i upravljanje događajima; Službenik za upravljanje turizmom; Planiranje usluga informisanja o putovanjima i turizmu

Zdravstvo: Optički tehničar (za naočare); Ortopedsko-protetički tehničar; Zubni tehničar; Farmaceutski tehničar; Audiometrista; Asistent ortopedije; Asistent u zdravstvenoj i socijalnoj nezi; Asistent za ishranu i bezbednost hrane; Tehničar hitne pomoći; Vatrogasac;

Društvene nauke: Liderstvo i rad sa mladima u zajednici

Aneks 5: Model jednog standarda zanimanja

STANDARDI ZANIMANJA

TEHNIČAR ZA MOTORNA VOZILA

OBLAST: INŽENJERSTVO

Zanimanje: Tehničar za motorna vozila (automehaničar)

Opis zanimanja:

Tehničar za motorna vozila popravlja, održava, kontroliše i dijagnostikuje svetla vozila. Pronalazi kvarove, popravlja ih i pruža druge usluge na mehaničkim, električnim, elektronskim i hidrauličnim sistemima.

Mogu biti zaposleni u kompanijama za vozila, radionicama za popravku vozila, transportnim kompanijama, kao i u trgovinskim kompanijama koje obavljaju popravku vozila, u centrima za tehnički pregled vozila, ili mogu biti samozaposleni.

Br.	Funkcija (zadatak)	Opis funkcije (zadatka)
1	**Organizovanje radnog mesta**	Organizuje rad, vrši prijem vozila, uslužuje klijente, održava radno mesto, alate i opremu i vodi dosijee.
2	**Primena pravila bezbednosti i zaštite na radu, uključujući i zaštitu životne sredine**	Utvrđuje rizike na radnom mestu, otklanja rizike kako bi se zaštitilo zdravlje radnika, primenjujući pravila bezbednosti i zaštite na radu, uključujući i zaštitu životne sredine na radnom mestu.
3	**Dijagnostika i popravka delova/ sistema motora sa unutrašnjim sagorevanjem**	Dijagnostikuje, pronalazi, izoluje i popravlja kvarove koristeći računarske sisteme, alate i drugu opremu; utvrđuje uzrok kvara ili neispravnosti dela/ motora.
4	**Dijagnostika i popravka delova/ sistema za kretanje vozila**	Dijagnostikuje, pronalazi, izoluje, popravlja i/ili zamenjuje delove/ sisteme koristeći računarske dijagnostičke sisteme, alate i drugu opremu; utvrđuje uzrok kvara ili neispravnosti dela/ sistema.
5	**Dijagnostika i popravka električnih delova/ sistema**	Dijagnostikuje, popravlja i zamenjuje električne delove/ sisteme koristeći ručne alate i drugu potrebnu opremu, uključujući i računarske sisteme.
6	**Dijagnostika i popravka elektronskih delova/ sistema**	Dijagnostikuje, popravlja i zamenjuje elektronske delove/ sisteme koristeći ručne alate i drugu potrebnu opremu, uključujući i računarske sisteme.
7	**Dijagnostika i popravka hidrauličnih delova/ sistema**	Dijagnostikuje, popravlja i zamenjuje hidraulične delove/ sisteme koristeći ručne alate i drugu potrebnu opremu, uključujući i računarske sisteme.
8	**Pružanje usluga za gume**	Usluge za gume, kao što su: zamena guma i balansiranje točkova koristeći ručne alate i drugu potrebnu opremu.
9	**Dijagnostika i popravka pomoćne opreme**	Kontroliše, dijagnostikuje i popravlja sisteme grejanja/ hlađenja, brisače, delove za komfor itd., koristeći ručne alate i drugu potrebnu opremu.
10	**Profesionalni razvoj**	Ova funkcija se odnosi na utvrđivanje mogućnosti za unapređenje profesionalnog i intelektualnog nivoa u okviru zanimanja tehničara za motorna vozila.

Funkcija: Organizovanje radnog mesta

Ova funkcija se odnosi na organizaciju rada, prijem vozila, razgovor sa klijentima i njihovo usluživanje; primedbe klijenata u vezi sa trenutnim stanjem vozila, obezbeđivanje dokumenata (kao dokaza) o obavljenom radu (usluzi) na vozilu, računa za obavljeni rad, kao i garancija za pružene usluge i organizaciju baze podataka.

Ključne aktivnosti (+ završetak posla / rezultati)	Kriterijumi učinka	Znanja potrebna za obavljanje posla	Veštine	Ključne veštine povezane sa glavnom funkcijom
Priprema radnog mesta	Održavanje radnih alata i opreme Održavanje dijagnostičkih alata i opreme Održavanje alata i opreme za bezbednost i zaštitu na radu	Znanje o održavanju radnih alata i opreme Znanje o održavanju opreme za kontrolu i dijagnostiku Znanje o održavanju opreme za bezbednost i zaštitu na radu Da bude jasan tokom razgovora sa klijentima Znanje o tome kako se organizuje radno mesto i podaci u dosijeu. Znanje o tome kako se izračunavaju troškovi, dobit, cene, održavanje i arhiviranje dokumenata.	Vrši održavanje radnih alata i opreme Vrši održavanje opreme za kontrolu i dijagnostiku Vrši održavanje opreme za bezbednost i zaštitu na radu Vodi razgovor sa klijentima o njihovim primedbama u vezi sa kvarom na vozilu Organizuje radno mesto i arhivira podatke. Izračunava troškove tokom rada i vreme potrebno za obavljanje posla Obezbeđuje dokaze i garancije za obavljeni posao i prima reklamacije.	Otvoren za timski rad Komunikativan Fleksibilan Tolerantan Razuman Kompetentan za obavljeni posao Govori strane jezike

